

A kor, amelyben élünk, az igazi létfeledés kora. Amerre csak nézek, csak telefont nyomogató embere tömege. A buszra két osztálytárs szál fel. Beszélgetnek. Legalább öt percig. Majd az út végéig mindketten a telefont nyomkodják. Semmiségeket üzennek azoknak, akik nincsenek jelen, s azzal nem foglalkoznak, aki jelen van. Nem vagyunk jelen. A teljesebb élethez is, a zenéhez is jelen kell lenni. Elmélyedni a jelenben. De már nincs zene, ha a tömegekre gondolkodunk. Már csak háttérzenék vannak. Bútor jellegűek, mindig ott van a szobában, de már semmit nem jelent. Nem kell figyelni rá. És valljuk be, a pop, rock korszaka utáni „könnyű zene” gyakorlatilag kétütemes ismétlődések vég nélkül, s elég hozzájuk három akkord. E miatt nem képes a mai fiatal szenzoros (érzékszervi) figyelemre.

A zene valaha elválaszthatatlan volt a kultusztól. Mégpedig a vallási kultusztól. A zene és tánc is elválaszthatatlan, épp a vallási ceremóniák komplex jellege miatt. Amiben a színek, képek, öltözékek mozdulatok és a hangok elkülönültek a köznapitól. A művészet az őskorban kizárólag szakrális volt, nem érzéki, nem öncélú s nem sekélyes. A zene több ezer éve az *eü-szebeia*, a helyes 'imádat' az *illő istentisztelet* szerves része. Még a föld is el volt kerítve, ahol istennek áldoztak. Ez a hely a halottak, vagy a szentély helye volt (a latin *templum* = a földből kiszakított [görög *temenosz*] kifejezésből). A létfeledés (Heidegger, Martin) egyik aspektusa épp az, hogy az ember elfeledi önnön Eredetét. A magyar ér, *elér*, valaha az *eredet*et is, az utat is jelentette. Az *eredet* pedig az ihlet (a megváltozott tudatállapot, az idea, a szellemi terv, a termékeny, a „terhes üresség”). Az *ihlet a lét túlcsondulása*, az *átélt lét*. Erről a pszichológusok nem tudnak. Az átélés nem-kognitív, nem értelmi, és nem is csak érzéki, hanem *minden egyszerre és más is egyben*, mint csak érzés, érzékelés, hétköznapi tudat. Mivel ezeken túl van, ezért is transzcendens (*transz* át, keresztül, túl, *cendo* = lépek, túllépni) minőségű.

1

Az ember valaha *ant-troposz* volt, azaz: 1. fölfelé tekintő, 2. a csillagokat figyelő (ógörögben). Ma táncot tanítani, vagy zenét tanítani származásos csalás, a táncteremben azt láttam, hogy a muzsika lényegtelen, a tánc ma már *csak* lépések sorozata. Egy testi mozgás algoritmus, ez után majd az következik. Mikor a zeneiskolában elvittem a szolfézs csoportomat táncolni a nagyterembe, hogy csembalón kísérve táncoljanak a növendékeket, megdöbbenek. Táncolni kell? Pedig 'Lázár Apor' tánca sem tanítható mozgás (és csembaló nélkül). A művészet 'komoly játék'. De miért zenéltek a karnaki templomban? Miért színészkedtek az Apolló temploma előtt? Miért építettek istennek házat (hut netjer)? A nagy Szerartáskönyv Kínában (Csou dinasztia) mereven szabályozza a liturgiát, de még a hangszerek hangolását is, és az öt „alaphangszert” (Li-ki ötödik fejezetében: Jüe-ki). A Dalok könyve (Si king) csak a „fennmaradásra méltó” szövegeket tartalmazta. Nyugaton, a középkori liturgiák szerartásrend könyvei (zenetudományi forrás!) az *ordinarius* -ok voltak. Úgy tudni, a Sang dinasztia idején (i. e. XVI-XI. sz.), de a *Csou* dinasztia korában biztosan: *önálló zenei miniszter* is működött.

A Csin dinasztia alatt már császári zenei hivatal (tehát egész apparátus!) létezett, a *Tang dinasztia idején az állami hivatalnokoknak zenét (is) kellett* tanulniuk (a műveltség kötelező részeként), sőt abból államvizsgát tenniük. A Memphiszi zeneiskolában Arezzo Guidót megelőzve, brachio-keironómia volt használatban (i.e. 4000!): a kar (brachiosz) és a kéz (cheirosz) mozdulataival segítették felidézni a dallamot. Kínában már a Sárga császár idejében feltalálták az oktáv 12 egyenlő hangra osztását (Lü rendszer, 6 jang, valamint 6 jin hang a kőgongon, 6+6 = 12⁰). Jóval megelőzve Mersenne-t, Krinbergert, és... Johann Sebastian Bach, a: „Wohltemperierte”, „jóhangolósú” zenei ideáját. Csakhogy; a világ is jólhangolt: a fizikai állandói azok a pillérek, hatodik tizedesig *jólhangolt értékek*, *amin a világ nyugszik*, méghozzá úgy, hogy változni-variálni is tud (rugalmasság). (Martin Rees: Csak hat szám) Bach „Wohltemperierte” klaviere egyébként; *eltörölte a hangnemek egyedi ízét*, amit Krinberger (I, II.

típusú) vagy, Silbermann (tisztá nagy tercekre épülő) hangolása megtartott. Írásos hagyományból tudjuk, hogy Alexandriában külön „zenészek háza” működött. Ezek ápolták az udvari szertartási hagyományokat. *Ibrahim al-Mauszili*¹ az udvar számára egyenesen zenei konzervatóriumot tartott fenn. Itt képezték az udvar énekesnőit és a férfiak hangszeres zenészeit. Nemcsak lejegyezték dallamokat, pontosabban szövegeket, amikről azért tudni, hogy azokra mit is énekeltek, sőt, az alapminták (szent ős-minták) improvizáltak. A forrásmunkákban a kultikus ideológiai alapon kívánalmakat is megfogalmaztak. [A jó udvari és a megfelelő templomi zene...] A tudott és kötelező előírások meg is követelték a hangszeres, hangolások, dallamjárások megőrzését, újra-alkotását, szigorú differenciálását - *musica applicata*, alkalmazott zene. Indiában a *zenei táncgyűjtemény*, a *Nástjasásztra*, 12-13sz. *Gītagōvinda* költői gyűjteménye a Krisna-mítosz epizódjait tartalmazza verses formában (amit a magyar zseni, Weöress Sándor is fordított). A 15. sz. környékén már rég ismert a kötött dalforma, a *dhurpad*. Japánban, Fudzsivara (udvari politikus, mecénás) is lejegyeztette a *kagura* dalokat (megörökítés,). Zenei információ alig van benne, de a költői formákat, ám: közvetve a zenélési gyakorlatot, formatant megőrizte. A... később keletkezett *Mikagura Hompu* másolata is ránk maradt (1332). Európában a korai (V.-VII századi) schola cantorum-ok, (énekiskolák) és latin liturgia szövegek őrzik a kezdetek törekvéseit. (Pl. I^{so} Pál antifonáléja, cantus romanus-a). „Kis” Pipin [~1600], „Kopasz” Károly [~1770] idején már stabil liturgiai gyakorlat volt. A merev *liturgia* fontos volt, megsértése szentségtörés. Ám rengeteg változáson ment keresztül. Mérték és hagyomány a lényeg.

Karnakban még sötét éjjel is tudták az időt, csillagok és napórak nélkül. A vízóra és a Nílus emelkedése (nilométerekkel mért vízszintemelkedés) igen korán alapmértéket adott az egyiptomiaknak. Görög városállamokban a nyugodt ember bioritmusa adta a mértéke alapját, a szívverés. Rómában suspirum (sóhaj, teljes kilégzés, exspiratio). A templomokban szőrtelen (az állatitól megkülönböztetett) és böjtölő papok (Za, phylé) óvták a liturgiát, a felhalmozott tudást és a 'szent zenét'. Látjuk, hogy a papoknak igenis sok köze volt a szakrális zenéhez. A zenész, csak szolgál, kézműves. Magyarhonban, a szocializmus után, a templomok többségben megmaradt a szakrális művészet hiánya. Nem tudott feltámadni az egyházzene. Legyen az kórus, szólóének, vagy orgonazene. Nincs olykor egy vallásos vers, vagy rövid felolvasás. *Nálunk* nincs ünnep és vidámság. Minden istentiszteletünk savanyú és komor.

A művészet veleje isteni természetű. Az ismeri fel a szépet, akiben van szép. A szépség nem elsősorban esztétikai kategória. A szép bennünk történik, a *művel csak utalunk* valami tökéletesre és ki nem mondhatóra. A Jó, az Igaz a Szép metafizikai kategóriák. A világegyetem képei már önmagukban tetszőleges nagyításban szépek, a természet: szép. Hegelnél az ember alkotta szépség magasabb rendű minden természeti szépségnél. Egyre inkább az ember alkotta lesz fontos, jó, dicsőséges. A szép: rendezett. Arányos (harmonikus). A szép felismerése extázissal, de legalábbis valami elementáris élménnyel jár. Ma ezt a Maslow-piramis csúcsmélységének hívják azok, akik nem tudják, hogy Gautama Buddha már megalkotta ezt a piramist, úgy 2540 évvel ez előtt... Szukha –testi jól-lét... vimuttiszukha, *transzcendentális* élmény. Ez az élmény a csillagászok és részecskefizikus élménye, mikor a csillagos eget bámulja. A teremtés nagysága előtt megilletődött, remegő ember élménye a végtelenség okán: *tremendum*. Jó értelemben: megrázó élmény. A művészet, s legelőbb: a zene (= építészet, hang-geometria) a széthullóból csinál alkotást, compositum-ot, összetett rendet. Ünnepet, a hétköznapiakban. A zenei időbe zárja az el-nem-múlt. A zene erejével segítette megváltoztatni a szürke és poros, hétköznapi tudatállapotot -már Memphisben, Karnakban, vagy épp Apolló templomában.

¹ Az „arab Mátyás király”, Harún ar-Rasid barátja. Harún a művészet, sőt, a görög tudománynak elkötelezettje volt.

A zene így nem öncélú, hanem segít felemelni a lelket –istenhez, de legalábbis valamihez, ami az embernél sokkal hatalmasabb. J. S. Bach egész életében a *teocentrikus* zenével szolgálta istent. (Theosz = isten, gör.) A természeti népek sámánkultúrájában a zenével, a ráolvasással gyógyítanak, miként Apolló templomában tették. A hellén színház nem művészet, hanem *művészi tükör*, olyan, mint a jó pszichoterápia: leleplez, s nem pátyolgat. A paradox társadalmi viszonyokat mutatja be (városállamok). A tragédia nem csak egyéni. Az epidauroszi színházban misztériumjátékokat játszottak. Theosz.... Theatrum: a hely ahonnan *jól látni (meglátni) az Istent!* (istenit) (Atrium = csarnok, előcsarnok) Ráadásul az epidauroszi színház, Asklepios gyógyító isten szentélye mellett volt. Még a *későantik házi zene* is a bajelhárító istentisztelet része volt. A mítosz: közeg, szimbólumnyelv, emelkedett és teremtő erejű. Nem a hétköznapi élet. Embernek lenni tragikus (félelem és szenvedés): az ember az igazi amphybia, kételtű. A gondolkodó, szellemi, lélek: állati testben.

A theatrum: *beavató hely*, két része volt, az esoterikus, a belső (esos), titkos, a beavatottak számára biztosított hely. És egy, az exoterikus hely, exos: külső. Az átlagembernek is hozzáférhető hely. A második világháború után már nincs katarzis a művészetben. Az ókor kultúrája pedig *katarzison* alapult. Megtisztulni a katartikus élményben, mint, ahogy megtisztulunk az imában s minden isteni élményben. A művész ugyanakkor a Teremtő aktust ismétli meg: *creatio*. Az isten a semmiből (helyesebben: az ürességből) teremt. De... rendet teremt. Én imádok is, tudok is rögtönözni. De tudom, hogy az ókori Kínában (Sárga császár) *a liturgiában tilos volt rögtönözni*. Mert ha a művész, aki jó értelemben tekhnitész², kézműves, szakember, véletlenül „mellé üt” egy hangot, a csillagok rendje felborul. Óóóóh, milyen mély értelmű harmónia felfogás ez!

Az indiai bölcsélet (és tényleg az!) a Védákban reánk hagyott ősi tudás. (Vid szótő: lát’, meglát. Bölcsességek gyűjteménye.³) Ott is szó van arról, hogy kezdetben vala a hang. De a hamis hang hamis érzéseket, és hamis gondolatokat és hamis életet eredményez. Kezdetben a hang tiszta volt, nemes, de mint minden az ember világában, ez a tiszta rezgés elvesztette eredeti tiszta hangzását (lógosz, fiat lux, legyen fény, ankh, a lélek szimbólum, az óegyiptomi élet-lélegzet, az indiai: ajam ászjé, a héber nefes, vagy ruákh elochim, szent lehelet). És a Védák szerint így keletkezett a hazugság:

A Teremtőúr gyermekei kétfélék voltak. (A polaritás megjelenése a teremtet világban.) Ördögök és istenek (angyali lények). Az ördögök erősebbek voltak, mint az istenek, s a világ uralmán veszekedtek. Az istenek egyszer csak emígyen szóltak: Istenek, győzzünk a szent, *áldozati felcsendítéssel*. ‘Szó’, énekelj el nekünk a felcsendítést! (Brihádarányaka upanisád⁴) (szó = teremtő gondolat, lógosz, rezgés, ami a csendben végig áramlik). Az egyiptomi teremtmiszmítoszban kezdetben nem volt „kezdetben”. Csak az ósóceán, a vanság, a vízszerű üresség volt, ami azért minden létformát megenged. Ez az ósóceán a Nun. Azután a benu madár (egyiptomi, nilusi sűrke gém??) rikácsoló hangja (vagy máshol, szép éneke) megzavarja a teremtés (inkább: az anyagi megnyilvánulás, manifesztáció) csendjét. Nézzük a Cshádnjóga upanisád tanítását: „Az éneklő dallam minden; [rezgések összessége] ami van. Mert az Éneklő dallam (gájátri) a szó, és ami van, azt a szó „éneklí” [életre kelti a rezgések által], és menti (trájate) meg. Egy másik, hindu legendában Siva isten megindult az emberek szomorúságát és állatiasságát látva. Egy ezüst szálon fuvolát (lélek-zet szimbólum!) engedett alá az égből, hogy a művészet ereje *kiemelje* az embert a szenvedés és állandó vágyakozás világából. A művészetek nem egy valamik, hanem ① bennük van az Eredendő szép, a rendezettség, ② a teremtő erő. És a szakrális művészetben az eredeti harmónia ③ *helyreállításának* szándéka, kísérlete. A művész

2 A gör. Τέχνη τέχνη: szerkezet, az: agyagos, kézműves később: eljárás, gép, eszköz, szóból. A technika szavunk is innen jön.

3 Az orosz vidaty, a német Wissen, a latin video, stb. az indogermán nyelvekben. Látás-Tudás.

4 Farkas Lőrinc kiadó, 1994 A Védák Upanisádra, bölcs tanítások fejezeteire tagolódik. Az Upanisádok verses filozófiai bölcsességek, kinyilatkoztatások. Keletkezésük i.e. első évezred!

nem [csak] a személyiségből alkot. A személyiség csak egy társadalmi segédfogalom. A személyiséget alkotó elemek változnak, széthullanak. A művész arra alkalmas, hogy: „valaki vezesse a kezét”. Ezért, az „igazi” művészet megjeleníti a meg-nem-nyilvánult világot. Rámutat a ki nem mondhatóra. A világ egésze messze nem fogalmi, nem verbalizálható. Minden „elég jó mű” újra-alkotja a világot. Ami maga is egy Első Alkotás, jóllehet, *világegyetemek végtelen soráról* van szó. Istennek minden világ csak *egy hang egy dallamban*. Az ihlet, a koncepció szellemi természetű. Még akkor is, ha ezt valami külső váltja ki. Az ihlet, az alkotó folyamaton keresztül a manifesztációban nyeri el végső alakját, s az ihlet, mint mániásan erős motiváció keresi is a kielégülését, megnyugvását. Az, hogy a lélektan egyre inkább azt gondolta, a nagy műveket a zseni alkotja, *jelentős horizont váltás*. Mindent materialista, *elmeműködésre redukál*. E tény már önmagában kritikája a kornak, melyben élünk.

Ezért minden művészet eredete a vallásos szertartás, a kultusz. Az emberben rejtve meglévő Titán-i Én Ünnepe (Gadamer) napja(i). A *Tánc, zene, drámajáték, mind: megjelenítés. Re-prezentáció*, szó szerint; újra-bemutatás, felidézés, megemlékezés, az ember Titán-i éneke, az Isten ideje. A romantika zsenikultusza a forrás helyett az alkotó személyére helyezte a hangsúlyt. Talán tízezer évig (!) nem volt fontos, hogy ki faragta a Síva templom homlokzatát, hogy ki festette a piramisok belsejét, hogy kik faragták a korinthuszi oszlopokat, hogy kik fújták a frígiai sípot. A 13^{ik} századig, ritkán, csak a kottamásoló neve, inkább: szignója szerepel a kottalapon. Talán Johannes Tinctoris (I. Ferdinánd karnagya, 1472 kb.) írta elsőként a nevét a kompozíció alá. Persze, lehet az alkotó neve afféle védjegy, ha kitűnően jó. A lényeg azonban még sem az alkotó egyénen van. Még ma is zsenikultusz van, egyfelől az ordináré bulvár médiumok miatt, másfelől a tömegek, siker (külső elismerés) iránti sóvárgása miatt. Manapság a pszichiátriai fókuszba állította a szerzőt, akit rendszerint psychés betegnek minősít. S magát az alkotást (tévesen) egyfajta mániás-depressziós, vagy aktív psychotikus állapotnak tartja. Desemmit nem tud a szellemről, s az esztétikumról! Az alkotó folyamatban az szerző felhangolt, talán gondolatrohanásai vannak, hisz’ az ötletek és a kivitelezési lehetőségek versengenek egymással (brainstorming). Erős, sőt, gyötrő lehet a motiváció, hogy ami készülődik a művészen, és a kreatív tudásban, minél jobb formában megnyilvánuljon. Kifejezésre jusson (manifesztálódjon).

A felismert igazság „ki akar jönni”, az anyagi szférában is meg akar születni. Létszomja (triszna) van. A szép tehát nem ízlés, hanem felismerés, ill. tudós esetében a megismerés folytán megszülető élmény. Ennek a szónak, hogy élmény, létélmény, csúcslélmény (Maslow), az a hátránya, hogy a szubjektivitás „gyanúját” kelti. S akkor a szép élménye pszichologizálódik. Tehát az élmény totalitása és elevensége részletté kicsinyül. Vagy egy akárki magánügyévé lesz, s ekképp bagatellizálódik. A szép, a megnyilvánult rend, vagy a színházban: az épp kibomló, a ragyogásban megnyilvánuló rend a: ragyogó rend, a splendor ordinis. E rend egyszerre anyagi rend is, hisz a kvantumok, a protont alkotó kvarkok, az atommagot körül folyó elektronok nagyon is rendezettek! A világ alapállandói (gravitáció, elektromágnesesség, hősugárzás...) „a törvények” (amik aránylanak egymáshoz; behangolt húrok,) leges-leges-legkisebb változásuk esetén ez az anyagi univerzum nem jöhet létre. A splendor ordinis-t, a szellemi rendet a kicsi, egyéni én-nek, az ātmān-nak a nagy lélekbe: a mah’ātmān való beleilleszkedése (harmónia = illeszkedik) jelentette. A ragyogó rend a felismert szellemi és anyagi rend megmutatkozása a műben. Ezt régen diké és teodiké névvel fejezték ki. Hésziodosz, a Krisztus. előtt. 8. –7. századfordulóján élt költő az Istennek születése (Theogónia) című művében Diké mítoszáat mondja el, képies beszédben. Diké jelentése persze, változik. Sőt. Degradálódik. Diké –az elbeszélések során- már nem önálló alak, Zeusz trónja mellett áll, az eseményekbe beavatkozó istennőből, a bölcséletben majd fokozatosan immanens világtörvény lesz. Törvény az (N) atomokat összetartó elektromágneses erő, „hangolás”, húr az: Ω, ami az univerzum össztömege. A λ a kozmikus távolságban jelentkező antigravitáció „behangolt értéke”, a D a téri dimenziók száma, stb.

Csak jóval később válik a „büntető” igazságosság perszónifikációjává (személyes megjelenéssé). Homérosz (Kr. e. 8. sz.) az Iliászból és az Odüsszeiából a diké (melléknév) gyakran jelent szokást, adottságot, valamire való jogosultságot is. Vagy épp természeti (kozmikus!) szükségszerűt. A *diké jelentése megváltozik*. Később a jog, illetve egy jogi döntés *világi* jellegét hordozta. Diké az „égből, a kozmikusból a polgárjog világi körébe zuhan,” jelentése szűkebb kérdéskörre korlátozódik. Szolónnál (Kr. e. 640 körül – 560 körül) Diké *már a polis* társadalmi működéséről, törvényességéről szól. Ám... itt az még nem elvont erkölcs, hanem *még* isteni rend. Később Anaximandrosz (Kr. e. 610 körül – 546 körül), majdan Herakleitosz (Kr. e. 540 körül – 483, 480?) és Parmenidész (Kr. e. 540 körül – 480) felfogásában „Diké ismét égbe száll”: a *kozmoszt összetartó belső világrendet* jelenti. Aminek zenei, harmonikális, kristály, geometriai, rekurzív matematikai stb. törvényei vannak. Platónnál, a dikéből származtatott ’dikaiosüné’: az *igazságosságnak*, az államnak, mint politikai struktúrának éppúgy lényege, mint antropológiai síkon; magának az emberi léleknek is. Arisztotelész (Kr. e. 384 – 322) számára pedig az alaperények között is főhely illeti meg. A biblia (Septuaginta) fordításában már az emberi létbe zárja a korábbi diké-t, mert dikével fordítja mind a héber *bín-t* (Jób 29,16 – ismeretlennek ügye), mind a *mis pát-t* (Zsolt 140,13 – szegénynek ügye). De még a NKM (Exodus 21,20 – büntetessék meg) kifejezést is. Az Újszövetségben a diké kifejezés három helyen fordul elő „isteni bosszúállás”, az Úrtól jövő „bűnhődés”, valamint az örök tűz „büntetése” jelentésekkel. Teológiai összefüggésben, a Római levélben: Isten a hazug emberrel szemben, a Sátán minden kísértésével szemben, igazul beszél.

A világegyetemben nem lehet olyan létezőt mondani, aminek ne lenne ritmusa. Még a bolygók és periodikusan „viselkedő” csillagoknak, sőt: galaxisoknak is van zenéje (szférák hangjai): arányosság-összemérhetőség... Az atomok körüli elektronhéj *szervezete*, EL-RENDEZÉSE oktávokba rendeződik (pl. az oxigénnek a kén az oktávja). Minden áramlás, folyás és folyamat ritmus-ritmikus. Minden sejt oscillál, a szív ver, a légzésnek és a szempillacsapásnak is ritmusa van. Még a protonokat alkotó kvarkoknak is van arányossága (kvantumszínelmélet). Apró holdunk éppúgy forog, mint az összes galaxis. Az Univerzum számtalan *zenei szervezet* mutat. Minden aránylik valamihez. Minden, az összes többiből áll (Síva egy igazgyöngyében az összes többi tükröződik, + a kvantumelmélet bootstrap elmélete). Egy hang, az összes többi rezgés eredménye. Egy hang az akkord egy része. Az akkord a szonáta egy mikroszkopikus sejtje. Valaha papok, sámánok őrizték az ’eredeti rend’ –et. A mai, túltechnologizált világ már embertelen. A technológiától elvakultan és a torzult, redukált emberi viszonyoktól nem látni magát a világot. Csak a saját világunkat, ami középpont, gravitáció, s Isten nélkül való. E világban a technológia és a magántulajdon káprázata elvakítja az embereket. A ma embere a folyton cselekvő ember, neurotikus, mindent kívülről vár, s a *külső ingerek* foglya. A szemlélődő ember az szellemi ember ma nem csak értéktelen, hanem már ismeretlen is.

Thoi (egyiptomi) basileiosz (kopt, görög), a római pontifex maximus⁵ (pap) titkot őrzött, és tudást gondozott. A felejtés ellen dolgozik. Templomot építettek, tudták a termelés és a csillagvizsgálat fortélyait. Szellemi kaszt voltak. Ilyen kaszt nemigen volt nyugaton. A Katharok, a gnózis irányzatai egy rövid ideig szellemi kasztként szolgáltak talán. A kereszténység államvallásként ideológiává redukálódott. De *egységélménye* a világgal, az istennel, már nem volt. Az *egységélmény* itt: kulcsszó. A maslowi csúcslélmény (katarzis, extázis) kifejezés kevesebbet mond. A szépség, jószág, igazság hármasa emel föl mindenkit. Az ember, ha szellemi lény, „maga fölé teremt” (Nietzsche), a művészetével, vallásával tudná meghaladni magát. Hisz nem vagyunk az eredeti rendben. Ez az emberi *hübrisz*; gög, zabolátlanság, egyben: *hontalanság és mértékhiányának* forrása. Etikátlanul élünk, s már egy egész bolygót elpusztítottunk. Éthosz (eredeti jelentése) a legelő, a közös föld, liget, ahol legeltetni

⁵ A lat. pons, pontis = híd. Maximus = a legnagyobb. A pap valaha hídépítő volt, miként a sámán is, hidat vert a szellemi valóság és az emberi világ közé.

és találkozni (forum) szokás. És szokás, majd elvárás volt nem megölni azt, amit nem eszünk meg. Nem elpusztítani azt, amire nincs is szükségünk. Nem feltörni a földet, amire nem is építkezünk. –És hol volna a helyünk? Arra a kérdésre, hogy az égben van-e a mennyország, Jézus azt felelte, ha a tanítóitok ezt tanították (Tam. ev. 3), akkor bizony a madarak előttetek fognak a mennybe menni. „*Ti bennetek van a mennyek országa!*” ~~Ezt azt jelenti, hogy a mennyország: nem hely, nem toposz, de tudatállapot.~~ Ultramagas rezgés. Fizikai tény, hogy a nagyon magas rezgésű dolog, akadálytalanul (= kölcsönhatás nélkül) megy át az alacsony rezgésűn. Jézus: A mennynek országa bennetek is van, kívületek is van, de mégsem látjátok (a kvantumfizikában ezek a : WIMP⁶ -ek). A „menny” lehetősége meg van bennünk. Az aranykor: Egy-ség. És Egységtudat. Az igaz: ahogy a mindenség Egy-ségben van, integrált, hisz épp ettől szép, és jó, minden *illeszkedni tud*. A szép igaz is egyben, hiszen a világrend (nem-fogalmi) valóságát [Diké, *illeszkedés*] mutatja meg. 'Akként van'. A jó igaz, mert az erkölcsös magatartás lényege a nem ártás. A szelídség. Mások élni hagyása. A nem torkosság, a nem szerzési vágy. Ahimsza. Erőszakmentesség. A jó azért igaz, mert a *lét, másokkal való együtt-lét*. Az igazság az, hogy a *létben egyek* vagyunk. A Jó, az Igaz, az Egy, a Szép idealista filozófiája a ma új-materialista emberének idegen. Pedig a fenti fogalmak *egymásba átalakulnak*, az igazi, szelíd Egy-ség mindenkinek Jó. Az erkölcsös élet másokat nem zsákmányol ki, tehát a világrend Szépségét érintetlenül hagyja. Ilyen aspektusból nézve a zene értelme, hogy végre felébredjünk. Mégpedig befelé, a lelki élet felé.

A modernizmusban az izmusok korában (kubizmus, szürrealizmus, hiperrealizmus, szocialista realizmus) a művészet a *puszta tárgyi*, vagy politikai igazság *tükrözése* felé tolódott el, így jelent meg a *művészi csúnya*, ami a zenében a diszharmónia. Amikor a vallás tévelyeg, az egyház dölyfösködik és isten nevében gyilkol (inkvizíció) s a művészi szép eltűnik, nos, ez a kor a szellemtelen emberiség kora. A századelő szociológiája már előre jelezte, hogy a „magányos tömeg”, az izolált egyén, egyben a túlünnepeelt individuum a széthasadás kora. *In-divide*, bele, benne meghasadt. Individuum, ha a latint szó szerint fordítom: *önmagában-benne maghasadt*. A meg hasonlítás, *leszakadás* fordítás is jogos. Valaki, aki leszakadt a közösségről, családról, gyülekezetről. Nietzsche-nek valóban igaza volt, már az ő (Wagner, egyben Hitler) korában megszűnt a közösségi zene. Még, amikor J. S. Bach János-passiójának Choral részéhez érve a gyülekezet (kórus = közösség) fenn állva énekelt a kórusral, még közösségi zenéről beszélhetünk. Hisz azidőtájt nem volt mágus, a zenei élet központja a templom és az Udvar. És az emberek betéve tudták a zsoltárokat, népdalokat. A nietzschei koncepció dualista, apollóni (rendezett, klasszikus, mértéktartó, harmonikus) és dionüszoszi (démoni-őrült, lelkes, extatikus) művészetet differenciál. Apolló-i Mozart, Bach, Haydn, Purcell, Palestrina. Dionüszoszi művészet Wagner, Bruckner, Liszt Ferenc, Gesualdo. Átmenet pl. Beethoven, Brahms, Mendelssohn.

Az individuum már nem tud, nem akar közösségi esztétikai nyelvezetet. Az egyén ünneplése, a sztár és celebkultusz csak tükör. A romló társadalmi és szellemi állapot tükré, hiába mentünk a Holdra, hiába a hárommagos tízezer mikrochipes tablet. Szellemi értelemben hülyék maradtunk. Az „orosz ötök, a francia hatok”⁷ után már; *ahány szerző, annyi zenei nyelv*. A zene bár briliáns logikai játék, mégis; zene nélkül maradtunk, mert a popkultúra zeneipar, s nem szellemi művészet. Telefont nyomkodó majmok (primates) lettünk újra. Szintúgy a kor tükré, hogy sokat tudó (adathalmaz) de buta (nem értelmez) pszichiáterek mániás állapotnak hiszik az ihletet. Patológiásnak ismerik a *túláradás* állapotát. Amikor az állat termékeny; oestrusnak (fogamzás, tüzelés) nevezik. De ezt a szellemben (ihlet) nem ismerik (el). A 'szent örület', az ihlet, az ógörög értelemben vett *μανιακός* valaha azt jelentette, izgatott, nagyon érdeklődő, túlmotivált, felpörgött, ill. *felindult* állapotban jósol (manteúó). Csak később

⁶ A rövidítésben egy gyengén kölcsönható, nagytömegű részecskéről van szó, ami a neutrínóhoz hasonlóan nem (vagy igen gyengén) hatnak kölcsön az anyaggal. W weakly I interactive M mass P particles. 30 éve elmélet, még nem kimutatott. Csakhogy így jártunk a fotonokkal, a neutrínókkal stb. Is.

⁷ César Frank, Vincent D'Indy, Claude Debussy, Gabriel Fauré, Maurice Ravel, Camille de Saint-Saëns. Pjotr Csajkovszkij, Dmitrij Sosztakovics, Aram Hacsaturján, Szergej Prokofjev,

jelentett mániásat. A régi mánia kifejezés a magyar nyelvbe vándorolva azt jelentette, hogy valaki egyvalamit kitartóan, mániákusan csinál. (Ma már a: kényszeres szót használják, obszesszív-kompulzív betegségek.) Mániákus tisztaságszerető, mosakodó, mániákus bélyeggyűjtő. Magam írtam könyvet, szakcikket, zenét, elmondhatom, az ihlet nem jó. Az ihlet kényszerítő, de nem mániás. A pszichiatria rossz nyomon jár, hisz' általánosítja a nem-kreatív felhangoltat, a kreatív ember állapotaival. Az ihlet nem jó, de nem is rossz, nem: nem jó, és nem: nem rossz. (A sematikus tudatállapotokon kívüli.)

Az ihlet *kényszerítő erejű*, mégsem kényszeres. Rengeteg gondolat, amik egyébként már: korábban is, „egyenként” de: izoláltan!, megvoltak az emberben, egyszerre akar kitörni (gondolatrohanás, vagy ép nehezen szülés). A költő Varró a 'mánia'-t vates-nak, *vis mentis*-nek, *szellemi erő*nek hívta. Az *erőt* tartotta fontosnak, az izgatott ihletettséget csak tünetnek. (Túlmotiváltság, ám e mögött a kibomló felismerés elsöprő ereje van!) A gondolatok oly előnyösen öltenek formát, hogy egymásra hivatkoznak, értelmes összefüggést, megérthető kontextust adnak ki. Mánia: fölfokozott működés. Alkotásra inspiráló állapot. Platónnál, Xenophónnál: ÁTSZELLEMÜLT, ihletett, eszét-elvesztett, értsd: a racionalitást, *de nem az intuíciót*, belső logikát vesztett. Nem feltétlen, örült = a köznap tudatállapotot [nyelvhasználatot, kognitív stílust] odahagyó -de nem pszichopatológias értelemben. A szót muszáj megtisztítani a ráakódott negatív konnotációktól. (erről lásd bővebben, az alkotó ereje c. könyvemet, www.dunkelnorbert.hu) Alkotni = szólni. Szólni = egymásba fonni. Fonni = egybe „csinálni”, egységeset létrehozni. Sokszor fordítva vannak a dolgok, a mánia, önkívület (alienatio) következmény. A felismerések *következményeként* kialakuló sürgető, izgatott állapot! A hirtelen meglátás öröme, izgatottsága: *heureka* élmény, intellektuális öröm.

EGY-ségeset létrehozni = harmóniákat teremteni. Harmózo = odaillek, összeillek, illeszkedem Δική [Diké,] valamibe, vagy valakikhez. Az individuum, ha, amikor az önös egyén, nem illeszkedik sehová. Valóban van érzéki művészet. Ami ösztön-szublimáció. Szublimálás az, amikor egy ösztönkésztetés más területen elégül ki. Eredeti jelentése: elpárologni (sublimatio). Szex helyett erotikus tánc, ivás helyett bordal, szabadság helyett cirkuszi akrobatika, izgalom, újdonság helyett krimi, agresszió kielésee helyett akciófilm. Sajnos, senki kis szobatudósok, pszichiáterek (ám művészeti ismeret, tapasztalat nélkül) írnak vastag könyveket a művészek patológiájáról. Nem téve különbséget az érzéki élv, az *érzéki játék*, az *ún. libidóművészet*, (Hamvas Béla) és a magasművészet alkotói közt. És hát... nem is értik a művészetet. Olyan szerző is megjelenhetett, akit maga a (szerzőről leválasztott) tiszta, fennmaradt, ezer év rostáján átjutott művészet nem is érdekelt. (!)

A művészet nem műélvezet. Nem meghökkentés, játék, élvezet. Hanem: *megrendülés*. A művészet, mint az Isten műve is: *tremendum*: félelemmel kevert áhítat, döbbenet, kizuhanás az egoból. A művészet nem azért *mű*-vészet, mert ilyen nincs a természetben (arte-ficialis).⁸ a művész, mint ember, Szüsziphosz. Aszimptotikusan (végtelenül megközelítve, de el nem érve) közelítené a tökéletest. A magas zene az isteni rend műfordítása. Pont azért, mert maga az Univerzum rezgés. Rezgések egymásra szuperponált (egymásra helyezett és egymásba csomagolt) egysége. Minden lehetőség anyaméhe. Még a konyhasónak is ritmus van, ahogy a klór (Cl⁻) aránylik (mértan, proporció, aránylás, hasonlóság/ különbözet) a nátriumhoz (Na⁺). Én imádom olvasni. És imádom a színházat! Zenészként kifejezetten félek, hogy előítéletes vagyok, de a zene épp *attól elementáris*, hogy az univerzum, sőt, még maga az agy (idegáramok) működése is; zenei, *ritmikusan szervezett*. Hogy egy proton nem cseresznyemag az atom közepén, ahogy tanítják, hanem egy pontszerű energiaforrás, egy állóhullám, mint a csellón pl. egy hosszan kitartott f¹ hang sugárzása. Az, hogy két húr (síp, elektromos töltés, perdület, szín, mágneses töltés...) hogyan *aránylik* egymáshoz, marha egyszerű, evidencia. És az Univerzumban is így

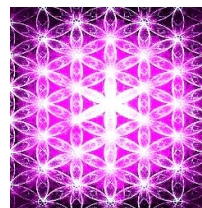
⁸ Artefax, művi, mester általi, mester-séges. Később: műtárgy. Ars, artis, művészet(ek). Fecit, faciere, factum = tett, csinált, csinálmány is, mint, nem természetes. Factum, mint, amit már megtettek, tehát [kész] tény is.

van, a bolygók pályái, tömege, mágneses erőtere, keringési ideje, tengely körüli forgása is arányos! Zene: rezgés *aránylik* rezgéshez. Úgy értem, egymással arányos (ratio), *viszonyban* van. Ezért van az, hogy a Nap arányosan, épp úgy hat a Földre, ahogyan az a piciny, 1/6 földtömegnyi Hold hat a Föld forgására (pályarezonancia, a földtengely stabilitása) a földi élet vizeire, a meszes héjú tengeri puhatestűekre. Az egész vízkörforgásra, a felhőkre is, így mindenre. A *zsenikultusz* levette szemét az égről (a forrásról). A tehetséges emberre helyezte a hangsúlyt. Nem kell fetisizálni Mozartot, vagy Bachot -ahogy én is tettem korábban. Fel kell tenni a kérdést, a zseni csupán „attól” zseni, hogy a nagy tehetség, kedvező körülmények közé kerül? Hazánkban az egyébként igen művelt, okos, sokoldalú Czeizel Endre genetikus, számtalan gyümölcsöző ikervizsgálat végzője, ('80-as, '09-es évek) kifejezetten kutatta a zenei tehetséget. Arra az eredményre jutott, hogy a Bach családban többszörösen halmozódott a zenei tehetségért felelős gén. De a gén csak egy anyagi hordozó. A kultúra is gén-szerű, át-örökít. Jóval Johann Sebastian előtt (Johann Ambrosius Bach és elődjai) és Sebastian után, gyermekeiben (a kiemelkedő Karl Philipp Emanuel Bachban) folytatódott a zenei génusz génje. De nem Bach, vagy Mozart előtt kell leborulni. *Vajon hol van az a valami, miből van az a valami, amiből Bach, Händel, vagy Mozart táplálkozott?* A keleti bölcsélet szerint a művész valóban kivételesen alakított... *de csak egy üreges bambusz cső (Buddha), ami át tud áramolni...* -Mi is?

A forrás. Tisztázni kellene azonban, Guillaume de Machault (imádom), François Couperin, Händel, Bach, Mozart *ugyan abból a forrásból* táplálkozik?? Minden mű, valahogy rendezett. Minden műalkotás a széthullás, az entrópia démona ellen, a termodinamika II^{ik} főtétele (széthullás, rendezetlenség) ellen hat: teremt. *Újrateremt. Egyazonos forrásból jön az ihlet?* Vagy csupán a mániás állapotban írt dolgok (valahogy) kulturális hagyománnyá terebélyesednek? *Évezredet túlélve?!*

A pszichológia sírva kereste a választ... a kreativitáskutatók óta (Torrance, Guilford, Osborn, Piaget...) probléma a tehetség. És persze ezen a területen is elkezdődött a szakosodás; e tragédiát olyan cikkek jelentették, mint, pl. a: Study of mathematically precocious youth, a matematikából korán érő tanulók (fiatalok) –Julian Stanley. Kortünet. Bár azóta (ismét) *fordult a lélektan világa*, hisz a tehetség „alapban nem specifikus”, hanem *később, részképességben* differenciálódik; egy, vagy egy-két területen *kiemelkedő teljesítményben* jelentkezik. Csak a sporttehetség specifikus. Sok kiváló sakkozó, rajzoló gyorsan *átlát* dolgokat, nagyon jó a térérzékelése, stb. De ezek a képességek sokszor ún. transzferábilis képességek, azaz: *más területre átvihető* képességek. A jó sakkozó logikus, több lépést/ lehetőséget/ térbeli tartományt/ irányt/ adatot tart a fejében. Ezért jó géptervező, építész, vagy gépészmérnök, vagy, (inkább és) hadászati stratégia. Lépéseket előre látni igen üdvös minden hangszerjáték esetén is. Jármű vezetésében is. De még kártyázásban is. De még a marketing szakmában is. De még nem válaszoltunk a nagyon is jelentős kérdésre, honnan az alkotók tehetsége? Azonos-e a kreativitás forrása? A lélektan inkompetens. Ezt el kell fogadni. (Anyám pszichológus - kriminál-pszichológus volt, imádom a pszichológiát, mégis; ezt kell mondanom.)

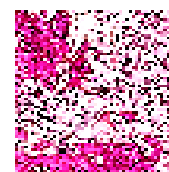
A világegyetem forrása? Hm. Amit tudunk a világról, az ősrobbanás, ami azért egy kicsit félrevezető elnevezés. A lényeg, hogy a semmiből (helyesebben az ürességből) jön létre az, amit látni (megmérni), felfogni tudunk. A hogyan még a Higgs bozonok (az „isteni részecske”, a sötét energia és a sötét, tehát nem látható anyag *megértésével* kapcsolatos) korában is titok. A tény viszont az, hogy a világ önteremtő. A mítosz nyelvén, Isten túláradt és ebben a túláradásban teremtette a világot. De mitől árad túl egy isten? Egyiptomban Atum (=teljes) isten masturbatioval (túláradás) teremtett a világot. Ősrobbanás. Kiáramlás, szétterjedés. A kiömlő magfolyadék: a fénylő csillagok. Miként a villámok Zeusz-szal kapcsolatban (a villámok nem Zeuszé). A villám: Gaia és Zeusz közötti egysülés kisülése a hellén mitológiában. A genealógia „gyermekbarát verziója”, Atum (vagy Aton, Atum-Ré, Amon-Ré), aki kígyóként élt (görbék, hullámok, rezgések metaforája, ún. képes beszéd!) az ősvízben (Nun, Nyugaton éter, Akasha lemezek, térenergia). Majd

Atum kiköhögi (ises) Su istent és kiköpi (tefen) Tefnu-t (szójáték is). Majd... *Junu*, az első halom (szilárd, állóhullám, stabil valami,) ami kiemelkedett (megjelent) az ősvízből (ami *nem* H₂O). Az első szilárd valami. Az ősvíz *metafora*, a mítosz nyelvi-kulturális közeg. Az ősvíz, *amiből minden keletkezhet*, és ami mindent befogad. És hullámtermészetű (8.o. ábra). Ezen az *első kiemelkedésen, állóhullámon*, szigetekskén pihent meg a benu-madár. (Madár = ötlet, gondolat, szellem). A benu-madár kiáltása törte meg Nun végtelen ürességét (csend metafora az eredeti egyiptomi szövegekben). A madár éles hangja (rezgés) felborítja a végtelen csend és nyugalom birodalmát, és... a világ megtelt mindazzal, ami eddig nem volt (eleddig ismeretlen vala). Ez nem mese, hanem a korabeli ember képes beszéde!

A benu hangja határozta meg (forráshullám, lökeshullám, az első hullám kezdeti feltételei) „minek kell lennie és minek nem” (a keresztény Nyugat: lógosz analógiája, kezdetben volt az ige, és az az ige = mozgást jelentő szó, a „*legyen*” az Istennél vala. (*Fiat lux* - legyen fény). Az a köszikla az a kiemelkedés, stabilitás, ahol a benu madár leszállt, oszlopszerű volt. (Fallikus szimbólum?). A *beben-kő* névvel illeték, és fetiszizálódott. Vegyük észre, a *beben-kő* a világ tengelye, a tejút, vagy (más törzsi kultúrában) a *totemoszlop*, a sátor (de az Ég sátrának) *tartóoszlopa*. *Axis mundi*, a világ oszlopa –ami oly sok szibériai, de közép, és dél-afrikai törzs teremtmismítoszának, *sámán*-kultuszának egyik (igen fontos) eleme. És megformált alakja, lehetőleg a lakhely kiemelt pontján. A látható *világ*, „*Isten ruhája*” tehát *önteremtő*. És minden, az Úr ruháját hordja (a skolasztikus filozófia mondása).

Ennek a matematika területére vetett árnyéka az ún. rekurzív függvények (grafikus megfelelője a Júlia és Mandelbrot halmazok). A rekurzív de, és, a kvázi-rekurzív matematika szerint egy valami, egy függvény (valami arányosan függ egy másiktól; változók) ismeri Atum-ot. Ha grafikusan nézzük, egy Mandelbrot halmaz számtalan (!) kisebb részleteiben hihetetlenül eltér (variáció, szonáta, melléktételek) az alapmintától. Mégis, ahogy a számítógép kiszámolja a függvényt, rendre, időnként, visszatér (rondó, repríz) az *eredeti* alakzat. Tehát ilyen, ún. *önhivatkozás* létezik. (Mózesnek az Úr, „Vagyok, aki vagyok.” [genezis] De nem ám csak az elvont matematikában, hanem a természetben, mindenütt. A biológia „omnipotens” sejteknek hívja. Mielőtt a sejtek differenciálódnak, azaz: felveszik a máj-, szív-, vesesejt *speciális* funkcióját, gyermeksejtként még minden lehet belőlük –és fraktálszerűen sokasodnak. (ábra, fekete pöttyök = sejtek rekurzív, önhasználó minázata) Az univerzum önmagát teremti! A világegyetemben állandó ún. *komplexitás-növekedést* látunk, mint amilyen egy zenei kompozíció megszervezettsége is. Ahogy egyetlen hangban, festékpöttyben... Egyetlen homokszemben ott van az egész világ (William Blake⁹⁹) A Háromszor Nagy Hermész mondta (ókori Egyiptom, de a gnosztikus, őskeresztény hagyományban maradt fenn) ahogy lenni, aképp van fenn. Azaz: a mikrokozmoszban is meg van a makrokozmosz elve, szerkezete. Egyetlen hangban ott van minden hang. Miért? Mert a pythagóraszi húr (síp, sőt, vízoszlop, sőt, a bolygóközi „űr”) is: nem csak alaphangjában rezeg. Tehát az egységnyi hosszú húr rezeg bizony felében is (1:2). Így az oktávja is hallható halkán „de benne van, de a húr rezeg harmadában, negyedében, ötödében, hatodában, hetedében is”. Tehát a terc, a kvint, a szext, a szeptim is benne van. Minden az Egy-ben, a kiindulásban (arkhé) van. Ahogy a régi lationok mondták: *omnia mecum porto*. Mindenki le tudja fordítani, az omnia kává a minden(ség) ízét ígéri. Me = nekem, hozzám, velem kapcsolatos. A portás (portare, porto), aki régen a kapuban (porta) várta vendéget. És aki hozza-viszi (portare) a vendég csomagját, bőröndjét. (De ma már a hétfejű portás nem enged be a hivatalba.) *Mindent magammal hordok*. Minden benne van a részben. Júlia (Mandelbrot, stb.) halmaz. Azaz: bennem (is meg)vannak a világ felhangjai (rész-letei), bennem vannak a felhők, a fenyvesek, a sziklák, a narancsok,

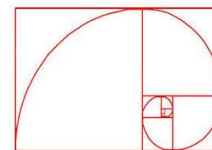

9

⁹⁹ To see a world in a grain of sand/ and a heaven in a wild flower, / hold infinity in the palm of your hand/ and eternity in an hour. Meglátni az egész világot: egyetlen porszemben, meglátni a mennyet, egy mezei virágban, tartani a végtelent a tenyeredben, és érezni a végtelent egy órában. A fizikában az ún. Boltzmann eloszlás a bizonyíték (gázmolekulák eloszlása) arra, hogy a mikrokozmosz analóg működéseket mutat a makrokozmoszsal.

a kiszáradt csontok, a szárba szökkenő gabonák, a csillagok, a versek, és a tenger hullámai. A rezgés (matematika) törvényei nem az ember által adottak. A világ törvényei: „vannak” [kb. 23 fizikai állandó, amin, ha változtatnak, e világ nem jön létre] s az embernek úgy kell élnie, hogy a törvényeket betartsa ami; nem pusztá engedelmesség. A törvényt (határok között, nem mereven) *betartani*, = *arányos lenni* a világgal, = *ILLESZKEDNI* (harmónia!!) a világhoz. Ami nem oly nehéz, mert ezek a törvények sok szabadságot biztosítanak!! Az égi törvények a zodiákuson szimbolizál (12 csillagkép), ám a lényeg a tűz-víz-föld alapelem. A legfontosabb hangrendszerünk az oktávot 12 fokra osztja. A fényhullámoknak (színek) is van oktávja. A rezgések oktávjai, a neutronsugárzás, a rövidhullámú, az infravörös sugárzás (stb.) is.

A lényeg, egy szóban: a *RÉSZ*letek kiadják az *EGÉSZ*et. A Mandelbrot halmaz (11. o. ábra) apró tinta cseppjeiből kialakul az egész, kezdeti halmaz. Hermész, a háromszor nagy, azt is mondhatta volna, hogy OM (kiejtve: aoum). Az *Első* felcsendülés, (a fizikában: Dirac impulzus) értsd, az első, tartósan fennmaradó hullám, (állóhullám), ami végig megy az üres térben. Pontosabban: a hullám generál teret is magának. A világ rendje adott. Ám, benne, nagyok a mozgási lehetőségek. Az etika, a már nem fizikai illeszkedés, de *szellemi illeszkedés* törvénye; diké¹⁰. Az a-diké, amikor a létező nem illeszkedik, *rend*-ellenes. (Ókori hellén filozófia, majd: Martin Heidegger) A földön a spirál elve (matematika, Fibonacci sorozat, konstans és logaritmikus [napraforgó magjai] spirál) az egyetemesség jelképe –döbbenj meg zene, vagy matematika szakos olvasóm. A spirál: fejlődés, változás, el és kiterjedés: e-volutio, az evolúció, mint a belecsomagolt valami *KI-GÖNGYÖLŐDÉSE*, *KITERÜLÉSE*.

A zenében az a bizonyos kvintkör hibás, inkább kvint *spirálról*¹¹ kellene beszélünk, mert a természetben a tiszta oktávok a harmadik-negyedik oktávnál már nem pontosan egyeznek; a nem-temperált hangszerek estén ez hallható (lebegő oktáv hangköz). A spirál a lassan, folyamatosan változó ismétlődés, ám így a változás szimbóluma, logaritmikus spirál esetén pedig az ugrásszerű változás! És... a terjedés jelképe is. A spirálgalaxisoktól, a mosogatóvíz lefolyásán át a sejtjeink mélyén rejtőző RNS, vagy DNS spirálig (zenében dúr-moll akkord –Bartók). A spirál: mozgó kör, az elmozduló tökéletesség, a felébredő, mozgásba lendülő kör, ami már örvény, a világ kezdete. És egyben; az örvény egyszerre a káosz (jósólhatatlanság) és a rend jelképe, és tapasztalati természeti jelensége. A spirál metszete az aranymetszés, ami nálunk, zenészeknél a dúr kvártszext (pozitív aranymetszés) és a dúr szext (negatív aranymetszés). Azért ne felejtjük el, hogy a spirál is ún. önhasználó, miként egy zenei hang. Mert minden más hang is benne van, amit a zenészek felhangnak (részhangnak, alikvot-nak [aliquot, „néhány”] ismernek). Egy rezgő membránban is terjedhetnek hangok spirál, logaritmikus spirál formájában. És... több dimenzióban is. Épp ezért (is) választottam szerény munkám címéül az *’isteni zene’, a megrendülést kiváltó zene*, vagy a zene *’isteni [kozmikus] eredete’* címet.

-Miért? A spirál-természet miatt (is). Amikor a rész (egyetlen hangban !!! Benne van az „első” 12 részhang, felhang, aliquot¹² is). De az első tizenkét hangnak is vannak felhangjai. Tehát a dó alaprezgésében benne van, a Dó-dó-dó-mí-szó’ tab’-dó’-ré’-mí’-fi#’-szó’-la’-tab’-dó’ etc. Nos, a spirál egyben az *önhasználóság* ÉS az ún. harmonikus rezonancia elve. „Platonikus”. Ami azt sugallja, hogy csak elvont idea. De fizikai realitás is. Az élőlények, a kristályok a leginkább szembetűnően ön-

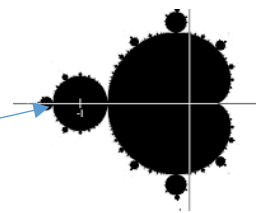
10 Diké istennő a rend és az igazságos jutalom istennője (Platón: Törvények, Philolaosz, de Parmenidészénél is). A Mitrász kultuszban még együtt említik Ananké-vak, a szükség istennőjével.

¹¹ Matematikája az ún. Fibonacci számsor, ám ez is hullámtermészetű. Lásd a háromszög kibomló számsorait; 1+1 = 2, 1+2 = 3, 2+3 = 5, 3+5 = 8, stb. 1= dó, 2 = ré, 3, mí, 5 = szó stb.

12 A latin: *néhány*, maradék, elhanyagolható apróság.

hasonlók (rekurzív matek, a részből majd... kirajzolódik az egész). (Kepler, Leonardo da Vinci) A hang csak kicsivel „jobb” azaz: fizikailag is jobb *hordozó*, mint a kép, vagy a szó. Pedig. Igen, pedig... a kép egyszerre (áttekintés, szimultán érzéklet) ad információt. A zene paradox volta, *hogy mégsem időbeli művészet* (szukcesszió, folyamat, egymásutániség). Tudniillik a *zene az agyban térbeli struktúrává* alakul, azaz *építmény* jellegű lesz. A képzett zenész, ha zenélés közben figyel önmagára, felismeri, hogy itt D-dúrban vagyunk, ott a-mollban jön egy variáció, itt átvezetés van, de ott már a visszatérés előkészítés van... és hopp, itt már a téma visszatérése történik a domináns, majd a tonikai térben (= hangnemben). Csupán azért, mert a zene (és a spirál = ön-azonos és mégis változás) lényege. És az agy térbeli (parietális [fali] lebeny, és a hipppocampus részei érintettek) a zene feldolgozásában. Pl. a C-dúr a bejárat. A G-dúr az emelet, a d-moll egy mellékfolyosó, az F-dúr, az alagsor, az f-moll egy rejtett pince, az E-dúr a napfényes tető...

A zene egy olyan film, ahol, egy igenis, térbeni építészetet vettek filmre. A statikus szerkezet idői dimenziója az egymás után pergő filmkockák. A filmet feltaláltuk, de mégis, az elve ott rejtezik a természetben. Mint a matematika, amiről mostanában azt hiszik, hogy csak az ember találja ki. Az igazság elszomorító. *Nihil nuove sub sole*. Nincs új a nap alatt. Az alap, a lényeg, a kezdet ugyan az, változatlan. A világ sokszínűsége olyan, mint a *Mandelbrot* halmaz. (ábra) Annak a *kis részleteiben* lakó, megszámlálható végtelen *variációi* miatt: a tünemények világában a halmaz Eredete a ma emberének már nem felismerhető. Mégis, a legkiseb elemből, vagy a semmiből (Borel halmaz) eljutunk pl. a *Mandelbrot* (ábra), Júlia halmaz egészéhez. Ez az igazi evolúció. Akár a holografikusan lefotózott kép esetén.

Amit fel is darabolhatok egy ollóval, ám a legkisebb darabból is visszanyerhető az egész fénykép. A matek a világegyetem grammatikája. Nyelvtan, ami MÁR benne van a világban (növekedés, az levelek el-RENDEZŐDÉSE – filotaxis, a ki-BONTAKOZÁS, a tobozok pikkelyeinek el-REND-EZŐDÉSE, stb.. És ennek... zenei vonatkozása is van, mert minden hang ARÁNYLIK a MÁSIK hanghoz, akár ① szimultán (egyszerre: harmónia), akár ② szukcesszíve (egymás utáni dallamhangok) történik a zenei folyamat. A geometria: zene is egyben. Mind a síkbeli (Euklidészi) mind a Minskowsky (nem-Euklidészi, „léggömbre rajzolt háromszögek”, palaleogrammák, stb.) térbeli geometriája: zeneiek. A fraktál-Univerzumban az alapminták / *arányok öröklődnek*, még transzformációik, alakváltásaik során is. Persze, az a hazugság, hogy a korunk az inter-, és transz-diszciplanritás kora (tudomány-köziség, közös tudományterület, pl. elektrokémia), csak lózung. A képző intézmények csakis specializációt ígérhetnek, azt is csak a fejkvótára kapott állami támogatás ígéretében. Specializáció = egy témakörre való beszűkülés ÉS a témakör egy részletére való további beszűkülés. Ami az isteni totalitás, a teljesség ellen történő beszűkülés, a részlet, a fragment, a *töredékben való elvesztést* jelenti. Zenélünk? Mégis: Szilánkokat játszunk? Az egyetemeken isteni énekek helyett Brahms dalok formai részeinek az al-részeinek elemzése helyett? –Hol élünk? Az egész töredékeinek töredékiben élünk. A Teremtés egyetlen reménye, hogy a zenei rezgések felidézhetik az egész, az alaphang rezgését; az Első rezgés, az Első ígét =első mozgatóst (első alak: proto-typon, lógos). Ami valaha a művészet eredetét, „isteni eredetét” igazolta, jelentette. Az ősrobbanás egy négydimenziós hangrobbanás volt, egy Dirac impulzus. A rezgések mintái az elektronok, a protonokat alkotó kvarkok.

Síva első dobütései hozták a világba az időt (*ksana, chronos prótos*). Egyetlen ütős szakos zenetanár kollégám sem hallott Síva Natarádzsról. (Síva Nataradja). Aki az ősi, mély csendet megtörte, miként a benu-madár kiáltása. Teremtett. A metafora szerint (képes beszéd, tehát nem szó szerint értendő!!) Síva isten dobütésekkel (*hullámokat generáló impulzusok*) hozta létre az anyagi világot. Ahogy a sötét anyag is önmagával lép kapcsolatba. Tehát: van egy nem-anyagi, nem megnyilvánult világ is, és. E *kezdeti rezgésekkel* (hang, szó, lógosz) keltette életre a megnyilvánult világot. A dobütés = rezgő membrán. De világunkban egy 4 dimenziós membrán. Tehát számunkra, három D-s lényeknek a tenger,

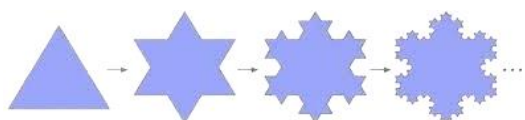
mint érzékletes tapasztalat felel meg leginkább. A legkisebb rezgés = idő (ritmus) ami alatt a fény áthalad a hidrogén atom magján (egy proton – egy elektron).

A rezgéssel az a helyzet, hogy akadályba ütközhet, vagy, a teremtéskor, mikor nincs akadály, az első hullámforma (porotypón, az első alak) maga lesz akadály, ami önmaga a további hullámaival interferálva megszabja, mi lehet, és mi nem (a benu-madár kiáltása, a lógosz, OM). Az ön-hasonlóság, a re-kurzív jellegnek az az oka. A modern kvantumfizika csak igazolni tudja az ókori felfogást, hogy a *világ: folyamat*. Kvantum (szubatomi) szinten részecskék alakulnak egymásba (S mátrix modell, bootstrap elnevezés). Minden valaminek a része is, *semmi nincs önmagában*. Mi sem. Ahogy egy zenei hang, már tartalmazza a többi (mint felhangokat). Kivéve a szinusz hullámot. De az elv/ lehetőség is fontos: a természet is ezt az elvet mutatja. Az atomok szintjén is tipikus; „leopárd foltos, brokkolis. hópelyhes” minták (Li) vannak. Folyamatos mintázat-váltás. Nincs stabil anyag, az, csak annak látszik. A világ folyamat. „Folyik a híd, s áll a folyó.” A stabil föld mozog (Giordano Bruno), Hubble óta a stabil világegyetem világnézete is összeroppant. A világegyetem folyamatosan tágul. A világ: folyamat, dinamikus rend. A magas zenei minőség tud katarzist adni. *Katarzisban* intenzív lelkiállapotba kerülünk. Ez az intenzív állapot a *szépség felismerése*kor történik. Ez az állapot nem patológiás. Több ókori bölcselő szerint a lélek (a szabad lélek) alapállapota az extázis volna. Az ókori Kínában Li -nek nevezték a *természet rendjét*, szimmetriáit, mintázatait. Ám ez a rend mozgásban van, mint a folyó, mint a mozgó leopárd foltjai. A világ rendje processzus, folyékony rend! A karfiol, a kettévágott káposzta mintái, az erek, az idegek, a villámok a faágak Li minták. A Li a dinamikus rend fogalmát jelölte. Ám ilyen egy Bach fuga, vagy egy Mozart zongoraszonáta is. Ezért a zeneélvezet szellemi természetű, hiszen *mintázatok*at kell felismernünk. És: a *reprezentációs készség*ünkkel (előző tapasztalatok) összehasonlítani. Mivel a *zeneélvezet szellemi természetű*, nem libidó művészet, nem az érzékszervek csiklandozása. Ahogy a rockzene csupán érzékszervi élvezet. A magas zene táplál. A könnyűzene pedig csak csiklandozza a nyelvünket. Az íz nem táplál. A természet *dinamikus rendjét* (Li, lásd a képek *szerkezetét*) szemlélve azt kell mondanunk, hogy Bach, és Mozart forrása ugyan az. Azt kell mondanunk, hogy bár a szerzői jogok megilletik az alkotót, a magas zenét isten írja. Nem az ember kreatív, hanem maga a természet/ az intelligens Univerzum, / az anyagtalan tudatmező, isten a kreatív.

12

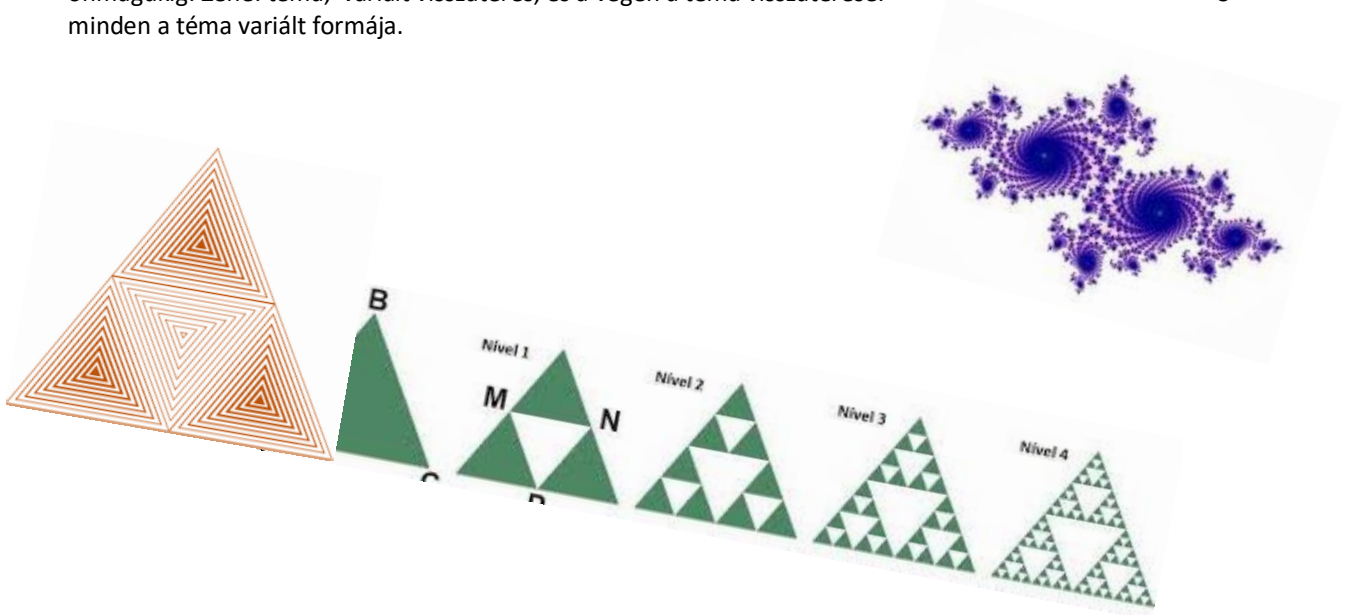
A szó ómagyar eredete segít nekünk: isten, régebben **Ős-ten**, azaz: őstevő. Az arisztotelészi első mozgató. Az űs-ok. A **kezdeti lendület** (ma a kvantumfizikában ez a bootstrap elmélet, a részecskék kiindulási állapota). Az a kreativitás, ahogy a természet kitalálja a gekkó talpát, ami még az üveglapon is megtapad, ahogy „kitalálja a pókhálót”, ahogy megalkotja a sejtmembránt, ami egy egész hegyes-völgyes táj, és ahol folytonos jövés-menés (anyagcsere) történik. A tücskök, kabócák és sáskák lábában elhelyezkedő fület, a bagoly körben forgó felyét, a kaméleon szemeit, amivel egyszerre két külön képet is tud nézni. A *forrás egy*. A szépség –ahogy Goethe fogalmazott- a természet titkának megnyilvánulása. Isten olyan emberekkel írja le a zenét, akik valahogy túléltek az iskolát, érzékenyek és kreatívak maradtak. Van abban valami, hogy velünk születik egy lényegi, magyszerű értelem, játékoság és kreativitás. És nem kreatívak leszünk, hanem egyesekből *nem írtja ki* az iskola. Az alábbi képek az önhivatkozás lényegét mutatják.

A soha nincs vége és az önmagába térő felcsavarodás és spiráltermészetű. Az univerzum és a földi természet is: önszervező. A műalkotás is megszervezett. Koch görbe és karfiol végtelen mintázata

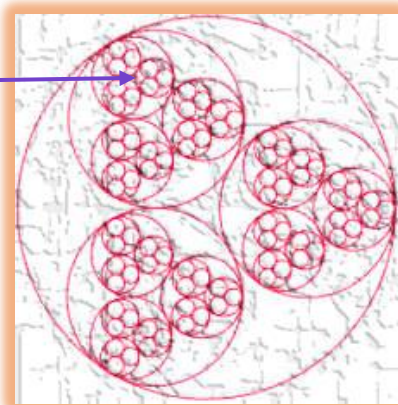
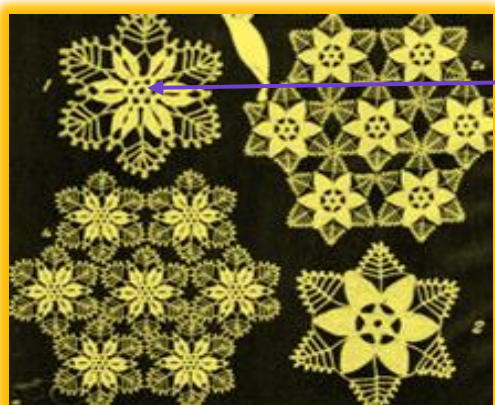
Az alábbi ábra az *ARÁNYOK* (persze, sokszor változatokban, variáltan) *ÖRÖKLŐDÉSÉT* mutatja: Sierpinski háromszögek „szőlőfürtje”. Önhasonló halmaz, fraktál. Végtelen.

Síva ékkövében az összes tükröződik. Egy elemből (modul) világ, modulárisan felépített világ alkotható. Egy elektron az összes többi protonból és elektronból ... áll. A sejtek génjeiben szinte az összes többi genetikai eredete benne van. A job oldali mandelbort halmaz elve megegyezik a Sierpinski háromszög, a Cantor halmaz stb. Stb. Elvével: alapvetően önhasonló (rekurzív matematika, kristálynövekedés,) elven növekednek, s jutnak el önmagukig: Zene: téma, variált visszatérés, és a végén a téma visszatérése. S minden a téma variált formája.

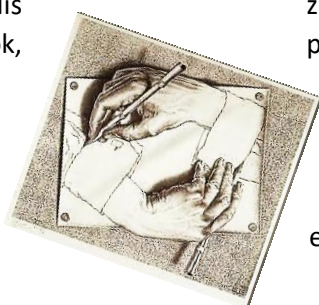

13

Li mintázat, nem csak a természetben, hanem az egész Univerzumban. Hang-motívum-dallam-téma-variáció-fejlesztés-tétel. KOMPLEXITÁS – NÖVEKEDÉS **Jobbra: egy elem (itt kör, sejt, atom, szó, modul) egyszerre egész (holosz), s nála magasabb szinten valaminek a részébe ágyazott: holarchia. Kifelé-befelé végtelen: a bal ábra virágjának EGY pontja: kivetítve!!!! A virág közepén levő fekete pötty szerkeze jobb oldalon található**

Téma és variációi. A sötét anyag mozog, a részecskéket alkotó kvarkok más-más elrendezésével (variáció, permutáció) hozza létre a látható anyagot. Ami van, az permutációval, zenei módon fejlődik: iteráció = egy érték (forma) variációval való elérése. Bal oldalt a karfiol sok léptékben (R nagyításban) is önhasonló (Páfrány). És van olyan geometria, fraktál, ami minden felbontásban önhasonló. Jobbra az ún. Koch görbe található. Bizonyos értékek közelítésekor (iteráció, variáció) megismételt iterációk után egy egyre „fejlődő”, s nem csak bonyolult, de önhasonló alakzatot kapunk, ami megint csak önhivatkozás. = *Téma con variazioni*. Az ún. *komplexitás-növekedés*. A gének DNS utasítást ad egy-két enzim létrehozására. Ezek az enzimek majd lemásolják és megkettőzik a DNS-t és így tovább. Ma már nem értjük a kánonokat, Bach végtelen kánonjait. Ezek szimbólumok. A tükrő-rák kánonok épp olyanok, mint a kettős szimmetria. Oda-vissza, fel és le is értelmesek. Akár a gének azon szakaszai, amelyeket palindrom szakasznak hívnak, mert oda-vissza olvasva is ugyan azt az információt kódolják. (redundancia – mint az információ megőrzésének túlbiztosítása). Bach művei és persze, a XIV.sz nagy vokál-polifóniája: szó szerint: zenéből épít katedrális. Ilyen esetben a szakrális *netjer, templum*). Oratóriumok, Glóriája, vagy Händel Messias-a, ki, hogy *egyneműség* élményünk van azért katarzisz, mert a mű ürügyén katarzisz lényege, hogy leválasztja Egy nagyobb (tudatmezővel) való tömörítette:

zene gyakorlatilag isten háza (*hut* passiók, egyházi kantáták. Vivaldi Bach Magnificat-ja olyan katarzist vált –elkülönült éntudat nélkül. Pont megfeledezkünk magunkról. A rólunk a kicsi, de felfuvalkodott ego-t. egyesülést Jézus egyetlen mondatba

„Én az atyában vagyok, és az atya én bennem van.” (ÖNHIVATKOZÁS)

(Kép: Maurice Escher: rajzoló kezek) Bővebben: Aki magát felmagasztalja (énjét kitágítja, s csak az anyai világban akar sikert) megaláztatik. Persze nem Jézus által, hanem a karma törvényei által: ezt tetted, veled is ezt teszik. Az anyagi sikerrel az a baj, hogy sokszor annak van, aki mástól elveszi, sokszor úgy van siker, hogy másokat el kell taposni érte. Aki viszont magát megalázza, azaz evilági önös énjéről lemond = nem áll be a tolatodók közé, felmagasztaltatik, mert mindinkább kiviláglik az isteni természete. Hiszen nem vészett bele az anyagi világba. Az őstudás: lelkek vagyunk, nincs halál, isten létezik, vallásokba szakadt, de mindegyik ugyan azt mondja: „Elmédet szögezd Rám, az Istenség Legfelsőbb Személyiségére, és értelmet teljesen merítsd el bennem, így kétségtelenül mindig Bennem fogsz élni. Bhagavad-gītā 12. fejezet, 8. vers. E két sor arról beszél, hogy emeld fel már a tekintetedet! Jézus: Szükségszerű, hogy az Isten szellem. Azért, akik imádják Őt, szellemben és igazságban kell imádni Őt.” –Jn 4. 24 Hányszor hallani a keresztény templomokban, Jézus majd cselekedeteid után így megy úgy fog megítélni. „Az Úr egyetlen teremtménnyel sem elfogult” (Vēdānta-sūtra 2.1.3.4.). Mi magunk fogunk ítélni életünk fölött. Csakhogy már nem evilági mércékkel. Ez a legigazságosabb és a szembenézés önmagunkkal. egyben a templomi befolyásolni akarták, minden (szentbeszédnél) vagy lectio-Evangéliumból való Ez inkább érzés, sejtés, felemeli ami; nem csak (gondolkodási) műveletek szavakkal és fogalmakkal Ineffábilis, vagy, Ő már rég túl van a szavakon *ultraverbális* élmény, Keleten: *thatá*). A soha nincs vége és az önmagába térő felcsavarodás: spirálművészetűek

legkellemetlenebb Hisz' a szakrális zenék hallgatóságot is homiliánál nál (a szentleckéből/ felolvasás) ékesszólóbban. intuíció, ami a lelket racionális, kognitív eredménye. Hisz' isten meg nem fogható.

Ez az alapvető tény, hogy szükségünk van a zene, s más művészetek erejére; kifejezni a kifejezhetetlent. Megsejteni azt, Aki Van. Még a Tao te king (Lao-ce [eredetileg Li-er]) is erről beszél: Van egy lény; felfoghatatlan és tökéletes. Ég és Föld keletkezése előtt már megvolt... Mit mond az Úr Mózesnek? Mielőtt Jákob lett, én már vagyok. (S nem azt, hogy voltam. Mert az Ő világában nincs idő.). Lao-ce: „Nevezhetjük a Világ Anyjának, mivel nevét nem tudom, elnevezem Tao-nak.”¹³ [Vö.: Jézus; az én Atyám anyai (oikotrimon ógör. ford.: anyai, egyben könyörületes) Lk 6.235-36] A Tao az isteni törvény, az élet forrása, „helyes” ösvény. „Az egek hirdetik isten dicsőségét, és kezeinek munkájáról beszél a kiterjedés.” (Zsoltárok 19:1). Csakhogy ez a kiterjedés a Tao. A középkori filozófussal, Erigenával: léten túli mégis, ránk ható folytonos [t]örvény. A megnyilvánuló teremtő energia s az élet; elterjedés (az anyagi világban). Bárhol keressük az eredet, az *adott kultúra* persze *másképp fejezi ki*, de mintha az emberiség mindig tudott volna az eredetről. Az indiánok, sámánok animizmusa (mindennek van lelke) nem jól értelmezett. Nem annyira *mindennek van lelke*, hanem minden teremtet dolog a Lélekben (Tudatban) lebeg. Nem annyira politeizmus van, hanem 'Az Isten' sok-sok aspektusa. A kereszténység az Istent egy (1) agg (2) atyaként ábrázolja, pedig maga Jézus mondta, az én atyám (abba, papa): anyai (hímnős jelleg, teremt és magához is ölel, szeret). (2) És isten nem lép az idő folyamába. Istennek nem lehet múltja-jövője. Aki 'Van', az az a: „Vagyok, mielőtt Ábrahám lett volna”. Számomra a nem antropomorf, utalásszerű megfogalmazás a leghatékonyabb istentükröz. Az nem korlátozza a képzeletet. Empedoklész (DK 31 B 29) mondta Zeuszról¹⁴, hogy „hátából nem rezeg két ág [kéz], nincs se lába, se gyors térde, se nemzőszerve. Zeusz csupa köldök.” (Vagy, csakis egyetlen köldök, a gör. omphalos). Zeusz gyakori jelzője pan-omphaiosz. A köldök eszmeivé válik; nem testrészt: kapcsolódás az anyához, az isteni középpont metaforája. Kezdet. Mint az Emberiség emléke a mítosz, a születés emléke a köldök. Az isten, illetve a természeti népeknél a Kezdet, az Eredet ünneplése hagyományokon alapult. Már az archaikus ember művelte ezt. A antropológusok csak tologatják azt az időt, amikor (szerintük) a mai ember kialakult (*homo erectus*, *neandertalis* és keveredéssel létre jött alakjaik). Azt látjuk, a tudósok épp úgy 'hisznek', mint azok, akik nem áztatják magukat a tévedhetetlen és pontos objektivitással. A történelem előtti archaikus ember, mindig is volt. (*Homo rotunda* –C.G.Jung). Adam Kadmon. A kozmikus ember. Kínában a mitológiák épp úgy beszélnek sárkányokról, mint Európában, vagy Ausztráliában (késői sárkánygyíkok). A rítusok egyfelől magát a teremtést, és az Ember teremtését is ünnepelték. Minden gyülekezet indentifikálja magát, és megalkotja, és/ vagy megörökli a *helyes imádás* (*sabomai*, *eüsebeia*) *liturgiáját*. Mindegy, hogy Gergely pápa, vagy Iustinianus, vagy épp Ekhmaton fáraó. A keleti Egyház (Bizánc) szerint az ember egyesülhet Istennel. A nyugati Egyház az eredendő (homályos) bűnt hangsúlyozza, mely szakadékot vont ember és Isten között –így az isteni kegyelemtől függ az üdvössége. A legfőbb liturgiai kérdés mindenhol az, *hogyan ábrázoljuk, hogyan ünnepeljük* a LÁTHATATLAN ÉS MEGNEVEZHETETLEN istent? És a kérdés: a helyesnek vélt rítus (liturgia, hymnológia, orthodoxia): változtathatatlansága. A zsidók és az Iszlám nem készíthet faragott képet és nem imádkozhatja ezeket a nép. A görögök bátran lefestették isteneiket. A bizánci művészet a mozaikokhoz és az ikonokhoz menekültek, azok nem faragott alakok. A *sebomai* görög szó tízszer fordul elő az ógörög újszövetségben (Mt 15.9, Mk 7.7 Csel 16.14 18.7. 13 és 19.27 etc.). Ami odaadást, az istennek oda-szentelődést, 'helyes istenimádatot' (εὐ-σεβεια) is jelent. De hogyan kell 'jól' imádni. A helyes istenimádat csak nyitott, „körülmetélt” [nem elfedett] szívből eredhet. De nem kell a lelket felhangoló liturgiáról s zenéről lemondania. A vallásszakadások után még az azonos dallamok (református-evangélikus) is más-más szöveget kapnak. És zsinatok (gallikán és toledói liturgia, 3^{ik} toledói zsinat, 589) döntenek el, mi a helyes (a mise állandó és változó részei). Pedig Jézus mondta (Mt 15.9) hiába tisztelitek az Urat [más fordításban: engem], ha azok emberi parancsolatokat.

13 Forrás: i.e. I-II.sz ? Sze-ma Csien udvari költő. In: Történeti feljegyzések (Sí-csi)

14 Zósz –ahogy az Aiolok ejtették. Vegyük észre, az élet és fény „visszhangját” a szóban: zóó = élni, zóé = élet, zóosz = élő.

Ám... ki döntheti el egy zenésznek, vagy egy festőnek, hogy esztétikai módon (is) imádhassa istenét, s juttassa ezt kifejezésre? A Morva fejedelemségben (nyugati szláv törzsek, IX. sz.) az eredeti nevén Cirill-t (Konstantin) és Metod-ot (Mihály) testvéreket és térítőket (Tesszalónika-Róma) imádják, mi az államalapító István királyt. E tömeggyilkos később szent lett. Mi latinul imádtuk az istent, Bizánc görögül, a Morva fejedelemség cirill (de kopt görögre emlékeztet!), helyesebben *glagolita* abc-t használva (863). És akkor hogyan is használhatjuk az ortodox kifejezést? A morvai fejedelemség (Rasztiszláv) olyan kereszténységet akart, ami meghagyja a morva birodalom függetlenségét. Nem csak egyházszakadások voltak, hanem azért az Evangélium terjedt, hisz Cirillék a bizánci hagyományt vitték Morvaországba, de ahogy látjuk, *minden kultúra, politikai tényező is, és a néplélek átformálja* a rítust, a Tanítást, az őshagyományt. Európában, ha legtisztább forráshoz menekülünk, az a nem agyoninterpretált (teologizált) Evangélium, és a gregorián zene. Nem tudom megszámolni, mennyi és mennyi gregorián motívum él tovább a *musica sacra*-ban, a templomi zenében, vagy épp Liszt zongoraversenyében. Az olyan kifejezés, hogy 'helyes vélekedés', vagy autentikus, szakrális zene, vagy magas művészet, nem egyértelműek. Az Orté [helyes, egyenes, erkölcsös] dóxa [vélemény] kifejezésre tulajdonképpen minden rítus igényt tart. Hiba is lenne, ha az Úrhoz csak egy ösvény vezetne. Külön egyházi botrány volt csak abból, hogy a *níceai hitvallásban* nem csak az Atyától várjuk a megváltás, de *Patrem et phylionque*", tehát a *Fiútól* [megnyilatkozás] *is*. És ragaszkodnak az „egy és megváltoztathatatlan” útban, hittételben. Aminek persze egyházzenei vetülete is van. A Bizánci hagyományban pedig képzőművészeti is, mert bár Krisztus és Mária szobrok nincsenek, de a képi ábrázolás megengedett: szenteket. Elvben; a képnek *egylényegű*nek kell lennie az A gadameri –és ógörög filozófia *fokozódik*, ha az ősképet idézi gyarapodás"). Ami a érv volt. II^{ik} Orbán pápa, az első egyenesen hátat fordított minden „keresztes” háború.. ember menedéket keresett a tanban, a közösségben. A *musica sacra* menedék és vértelen áldozás. Az ógörög bibliai *ana-khóreo* visszahúzódást, de a háborúból (az érvényesülés háborúsága is) való visszavonulást is jelent. A nyüzsgő világi élettől is, és a háborúságtól, viszálytól is. Kép: Peeter Sion: Szent Cecília

ikonosztázok ábrázolják a (nem hasonlítani, de) ős-képpel, az archetypónnal. szerint: a *kép értéke csak fel* (a „Létben való képrombolás elleni (egyik) keresztes háborúval Krisztus tanításának, mint Az istentisztelet, és a vallásos

Ilyen Josquin des Près zenéje, Palestrina miséi. A Kathar vallásos dallamok. A hindu mantrák (Gajati mantra) a Krisna hívők szankirtanjai: a *vérmertes áldozat* magasabb rendű, mint a véráldozat. Virágszirmokkal, illatokkal és egyszerű, könnyen megtanulható zenével, *szent felcsendítéssel* áldoztak. A monotonnak tűnő mantrák, imák, és a nyugati katolicizmusban, a Mária-litániák a rózsafűzérrel (Indiában japa (dzsapa, kuntimala) gyöngysorral azonos eredetűek: *rezgésekkel* (mormolás, recitálás, éneklés) *megváltoztatni* a kedvezőtlen rezgéseket, a saját tudatállapotunkat. Tehát a zenei Gestalt, egész-egység nem csak a *gyrus temporalis superior*hoz, a felső halántéki tekervényhez kötött. De már az elemi percepció (észrevevés) során Gestaltok szerveződnek. Már az elsődleges hallókéreg (Heschl tekervény) is alkalmas zenefelismerésre! -Hogy mi a helyes zene, azt maguk az egyházatyák döntötték el, sültektől, boroktól elnehezülten. Héber és görög tekercseket hajítottak a tűzre, később: rejtettek el a Vatikán titkos könyvtárában. A niceai, a tridenti, a kalkhedóniai zsinaton még az helyes zenéről – liturgiáról is szó volt. Ami illik az *eú-sebeia*-hoz.

Csak a harmadik századi Zsoltárok könyve (*Liber psalmorum*) volt a keresztény egyház 'hivatalos', írott, ima és énekeskönyve. Az isten számára fenn tartott hang a *recitálás*. Az *emelkedett felolvasás* (kantilláció) emlékei a zsoltár hangsorok (tónusok). A szerkezet sematikus, az *initium* (a kezdet) után következik a hangismétlő, a latin *szótagok ritmusán alapuló* tenor (v. tuba), majd a középzárlat (*mediatio*). Az újabb tenor szakaszt a leereszkedő dallam, sokszor csak egy záró flexa (szekund, pl. *mi-re*, vagy *climacus*: lá-szó-fá, pl.) zárja (*terminatio*). Az, hogy innen hogy jutottunk el Mozart miséig, a Beethoven Missa solemnis-ig a világ, így a zenei önfejlődés törvényéből 'göngyölődik ki' –a lat. *evolvere*, kiforog, kiterít, kigöngyölődés (*evolutio*). Az érzékiséget (így a zenét is) lenéző egyház később Szent Ceciliában találja meg az egyház számára is elfogadható zenei extázist (zene indukálta tudatállapot változást). Cecilia (és bátyjai) kitartottak hitük mellett, amikor a kereszténység üldözött volt. Állítólag idegesen őriöngő bátyját, s más feldúlt lelküeket zenével nyugtatta meg. Zsolozsmájának 1⁵⁶ antifonája így kezdődik: *Cantantibus organis, Caecilia soli Domino decantabat dicens*. „Hangszerek zenéje közben Cecilia egyedül Istennek énekelt”. I. Paszkál pápa a IX. században átépítette Cecilia házáat templommá, majd Cecilia maradványait az oltár alatti szarkofágba helyezte. 1599-ben felnyitották sírját, és láthatóvá vált romlatlan teste. A jelenlévők elbeszélése alapján alkotta meg a szobrász, Stefano Maderno Cecília szobrát, amely a bazilikában látható. Cecilát Almachius római prefektus végeztette ki. Kép: Szent Cecilia portatívon (hordozható karorgonán) játszik. Az *Eredetet tisztelő, megőrizni akaró liturgia*, ének és felolvasás (recitativo, kantilláció) a rítus megváltoztathatatlansága mellett, s nem annak ellenére, a *lélek extázisa* a világi zenében is elérte célját: megváltoztatni a hétköznapi tudatállapotot. Újra létre hozni az Eredeti rendet, a mű: *jól-elrendezettsége* (harmónia) által. Számos nem vallásos, de hívő, vagy túlzottan világi, de a létet egészében megélő és nyilván tehetséges alkotó zárta *műve mikrokozmoszába* a makrokozmoszt. Akkor mondhatjuk azt, hogy a magas művészetben az Eredeti forrás ismétlődik meg, de megannyi, hihetetlenül sok variációban. Úgy tűnik, Isten monomániás, de az első rend törvényei végtelen variációt engednek meg. Szakszóval, a *világ moduláris*. Lego egységekből, molekulákból, kristályokból, fehérjékből épül fel, mint egy gyöngysor, vagy lego játék. A modularitás (egy hang, egy szó, mint alapelem) hihetetlen variációt enged meg. Ez a teremtés bősége. Ahogy Martin Heidegger fogalmazott a „műalkotás eredete a bőség” (in: A műalkotás eredete). A kreativitás bősége, a közlésre való motiváltság, az ötletek bősége, könnyedsége (*fluenciája*) a műben az igazság (de nem a fizikai realitás, vagy nem csupán az) működik, ahogy Heidegger fogalmaz, az igazság (Warheit) bele van ültetve a műbe (in-der-Werk-setzen). A realitáshoz adott művészi többlet –a létben való gyarapodás, ahogy Hans Georg gadamer fogalmazott. Tudom, az érzékeny, ösztönös zenész kollégák többsége nem szereti az elvont fogalmakat, ám remélem, hogy értehtővé egyszerűsítettem a szakfogalmakat.

17

Zenében igaz a: „*meghatározatlan tárgyiasság*” –ebben a marxista Lukács Györgynek igaza volt. Kanadai tartózkodásom alatt jelent meg egy cikk, *Is The Music a Cheesecake of the Ear? A zene a fül habossüteménye? -2002* McGill egyetem elismert idegsebésze (Pennfield) szó szerit; nem értette, *mi volt a zene evolúciós haszna?* A korlátlan hit az evolúcióban, melynek soha nem volt bizonyítéka, és aminő elvet Charles Darwin idejében a tudósok kézfeltartással szavaztak meg, csak egy modell. Nincs döntő bizonyíték. Az antropológia és a gén vizsgálatok tízévenként 2-3-400 ezer évvel tolják ki a *Homo habilis*, vagy a *Homo sapiens* keletkezését. Pedig a fajok nem mennek át egymásba, még akkor sem feltétlen, ha azonos a kromoszómaszámuk. Egykor az afrikai ember ígérte az emberiség eredetét, azután jött a gyeniszovai (a barlangot Gyeniszovról nevezték el) lelet. Jöttek a kéz hajlíthatóságának mindenhatósága, a kevert mandibula (állcsont) forma, az átmeneti koponyatető. A gyeniszovai szőrtelenebb, de speciális emberi bőre (pl. a keratin génje [is]). Ma a HLA az immunrendszerért felelő ún. *humán leukocita antigén*, de ez egyben az egyedi ember [kémiai] újlényomata is, amit állítólag a Neandervölgyitől kaptunk. De van ázsiai embertől kapott genetikai örökség is. A görcsös kapaszkodásnak, egy-egy új leletbe, nem lesz vége. A mungo-i ember az új, antropológiai ígéret (Murray, ausztrália). Ki tudja, meddig?

A parttalan biologizmus, és „tudományos” evolucionizmus a zenetudományban is belefulladt a részletekbe. Egy egyetemi adjunktus megússza egész szakmai életét a hallás élettanából, a hallás és zenei észlelés (percepció) tematikájában írt cikkeről. De nem értik meg az egész-et. Gestaltról (egészalak) beszélnek, és a mai napig:

azt hiszik, hogy a zene a fül kérdée. NEM AZ.

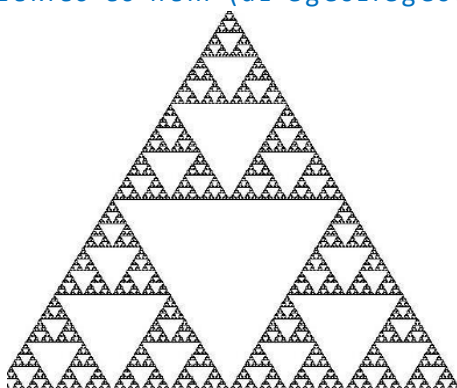
A zenélés maga fejleszti a nyelvi kifejezést, és a sérült beszédkivitelező központok működésében rehabilitációs szerepet játszhat. (Broca és a beszédértést végző Wernicke mező, nucleus arcuatus, de az egész halántéklebeny is, **nem csak** a jobb elsődleges hallókéreg; BA 22p, 22A.) Az aurignaci, és olduvai (francia barlangi) régészeti leletek (Leeky) már fejlett embert mutatnak, minden ősemberi *koponyatetői leletén lenyomata* van az Broca mezőnek. Ez szervezi az artikulált hangzást. Valószínű, hogy a biológiai ősember sokkal, de *sokkal hamarabb énekelt, táncolt, üvöltött* és zümmögött (hang+jelentés = szimbólum) mint Montréal 2004). Zenei kontextusban hang, vagy ritmus. Minden inger *asszociációs mezőkön* (fali lebeny, BA

beszélt volna (Dukel, Zenetrápia, *nincs/ nem lehet különálló szétárad* az agyban s az ún. 7-es kérgi mező) *az egész agyat*

érinti –zeneélvezéskor. Persze, a könnyűzene tönkre tette a fiatalok ún. *percepció kapacitását*. Akik „három akkordos, mindig négynegyedes” libidó művészen nőnek fel, *nem képesek* percepciófigyelmet tenni egy mindössze öt perces Mozart zongoraszonáta egyetlen tételének figyelmű követésére sem. *A zene nem érzéklés és nem (az egészlegesebb) észlelés*, hanem *a zene komoly* *szimbólumolvasási* *készséget kíván*. Nincs olyan nyelv, beszéd-dallam változása (kérdő *szórend*) ne volna a beszéd

A hallásélmény azonnal, a miatt nem eshet hangokra hozzá: a **zenei holarchikus kölcsönös függőséükből nyerik** (atom, molekula, betű, szó, egy motívum, periódus...) **nem is**

szimultán csoportosítás (McAdams). És, teszem **rendszer!** **A dolgok létüket, önmagukban mondat, egy hang, létezhetének.**

Az egyedi hallásélmény zenei folyamatokká (motívum, dallam, ütemek, téma és variációi) válik ez a: *szekvenviális csoportosítás*. A szekvenviális csoportosítás már a zenei folyam, ami tovább szerveződik; a *szegmentációs csoportosítás* folyamán a tételnek lesz expozíciója, hangnemi kitérése, téma visszatérése, stb. Tíz év zenei tanulás után már a zenehallgatás premotoros, a mozgás kivitelezését megelőző agyi aktivitást vált ki, sőt, képzett zenészek önkéntelen mozdítják az ujjukat –ahogyan ők *fognák le* a hangokat a hangszereken. Tehát, a **zene és mozgás elválaszthatatlan** A zeneélvezet: *együtt-mozgás* a zenei movimientóva, a többszörösen egymá fölé rakott hang és ritmikus hierarchiák okán. A zenében sem eshet szét a rész további részletekre és a rész egyszerre viselkedik, mint; valmi egésznek a részeként is. No, és kisebb környezetéhez képest ÚGY viselkedik, mint egész. Artur Koesstler szavával, az egész világ *hol-archikus*. Holosz =egész, Holon, holo’ + arkhosz, kezdet, gyökér, rend,felépítés, szerkezet stb. Tehát a *holarchikus felépítés* okán: minden valami; rész is és egész is. Erre mondta Platón, hogy világegyetem középpontja mindehol van. Elvben mindenhol lehet. Az átlagembernek ez grafikusán jobban érthető, persze. (Lásd a nagy Sierpinski háromszöget, ábra) Pedig a zene az elementáris, a *testünkön átrezgő* holarchia, mert egy hang, mint frekvencia, egyben ritmus is, mert a hangmagasság (=frekvencia) ritmikus rezgés, a hangosság ritmikus amplitúdó görbe, de még a hangszín is ritmikus jelenség (a felhangok erőssége). Csak, össze kéne fogni a zenét, mint óriási egységet, s nem a percepcióról írni szakcikket 25 éve... Az *elementáris* testi jelleg, és a *holarchikus szerkezete* miatt a zene az Univerzumra emlékeztet.

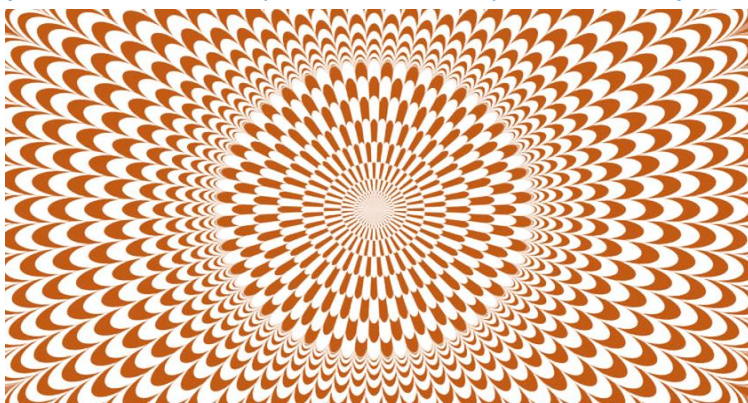
És... kívánja meg az elemi-testi és a legelvontabb és *mintázat-felismerő képességet*! Boëthius: „A zene a magas és mély hangok különbségeit ésszel is, érzékeléssel is latolgató képesség.” Ha ez segített az „evolúció” során. Amit egy ilyen, kicsit azért összefoglaló jellegű cikkben meg kell még említeni, az az a tévhit, hogy:

a zene nem időbeni művészet.

Nem csak azért, mert az agyi struktúráink számos asszociációs agyi régiók, az ún. multimodális (tapintás, látás, hőérzet, hallás, testhelyzetérző, stb.) agyi mezők okán a zene = tér. Ahogy a nagy tereket, pl. nagy bazilikát, sportarénát, kiránduló hely dombját, barlangjait, mezőit felfedezzük, tehát a *teret időbeni mozgással*: körbe járjuk, a zene épp ilyen. Megmagyarázhatnám szakszavakkal, hisz úgy huszonöt éve megelőztem korom. De a fő, hogy az ember *érzi a teret* és a zenét-zajokat létrehozó *mozgást a muzsika mögött*. Mert a *zene = mozgás = gesztusok, = időbeni* lefolyás. Eleve ún. kétagyféltekés, *széthajló: divergens* gondolkodással lehet felfogni. Zenében bontakozik ki, de csak úgy, mint egy novella előbújása, mint egy séta a bécsi Kunsthistorische múzeumban, mint egy festmény körbe járása szemünkkel. Érezni, a zenének van egy időfeletti dimenziója –ahhoz hasonló, ahonnan jó. Ahol *nincs idő*. A *tér* érzékelért felelős agyi apparátus a *kérges test (corpus callosum)* mely a *tér* érzékelésért felelős jobb agyféltekét köti össze a bal agyféltekével. A hippocampus és a tér ill. a téri tanulás, a kisagy, de ide értve az izomrostok γ -orsóit is. (Ők érzik a végtagok helyzetét, és az izomfeszülést, még vakon is.) Persze, egy semaiikus, bal agyféltekés, karrierálomban élő, konvergens gondolkodású, heteroszexuális, 'keresztény', jobbkezes, autoriter társadalomban a jobb agyféltekét már nem is használjuk, s az ilyen embert bolondnak nézik. Én született jobb félteke domináns férfi vagyok. Szenvedtem is miatta eleget.

Nos, a zenei időnek egyrészt ún. *saját-ideje* van. Még akkor is, ha a metrum lüktetése alaplüktetés = 70 MM-el ami, a nyugalmi puzus átlagértéke. Hans Georg Gadamernek (művészetfilozófus) volt egy igen frappáns fogalma, az ún. betöltendő–kitöltendő, a *valamire szánt időről* (Zeit für etwas). Ugyan akkor a *saját-időről (Eigenzeit)* kevés szó esik. Az unalom jó példa a kitöltendő, a *valamire való, rendelkezésre álló időre*. A *saját-idő* minden ember saját szubjektív ideje, ilyen a hiteles, nagy ünnepek ideje, és persze ... a műalkotások saját-ideje. És ilyen a zene is! Maga a zene sem mérhető órával, vagy metronómmal -objektív idővel! A középkori zene eleve a *puslus-on*, a teljes kilégzésen (expiratio),

illetve egy
karemeléssel
előttünk álló
megérintésén
érintés, csak
ném.: die
(nyugalmi

nyugodt
történő, az
személy
(tactus, tacere =
később: ütem, a
Takten) alapult
bioritmusok).

Einsteint
megértették,
és idő nem
abszolút, de

hamarabb
mint engem; a tér
newtoni, nem
legalábbis nem

nyugodt, s nem független entitások. Az optikai csalódások egy másik modalitásban (érzékszervi minőségben) érzékeltetik *s teret, s mozgást*. Az alábbi képet min. 50 cm-es távolságról kell nézni, laza, tehát időnként kancsal szemgolyókkal. (Rövidlátóknak kb. 30 cm távolság javasolt.) S bizony, a kép nem marad nyugalomban. A zenei folyamatok a rövid, vagy az ún. ekho-memóriában „keresik” az előzőleg reprezentált zenei emlékeket És... a már megtanlt zenei szimbolikát (dúr harmasok: natúr trombita, harsona, király, isten, fennség, ünnep, kromatika, bánat sírás, a menüett, agy a keringő ritmusa = közösségi alkalmat IS jelent [Mozart don Giovanniában a paraszt tánc áll szemben az arisztokrácia menüettjével]). A zene a dinamikus tér felfedezése, ami „agyfejlesztő hatású” lehetett az őseMBER számára... már, ha volt ilyen... ábra: zene, a zenehallgatás után (kisimult tér: megmutatkozás)

Bár... ha az evolúció nincs bizonyítva, érdekes, miért is kap fizetést, az evolúciós pszichológia Tanszék docense?? Nos a zenének nem evolúciós haszna volt, bár kétségtelen hogy minden zenélés fejleszti a beszédközpontokat (Broca és Wernicke mező, és a *nucleus arcuatus* idegmag) –így a beszédszervezést is, a beszéd megértését is. De a zene eredete szakrális-univerzális. A zene tehát NEM A FÜL SAJTORTÁJA, ha az, akkor csak libidináris (Hamvas Béla kifejezésével élve), *élvezeti érzékiség*. A későbbi rezgésekben ott lakik, még ma is ott lakik az *Első Felcsendülés*. A zene világely. Hiába láncolta I^{ső} Gergely pápa (540-

Rómában is *liber usualis* -t, azaz a (Kyrie, Gloria, Agnus zenét, amik: latin musicae artis

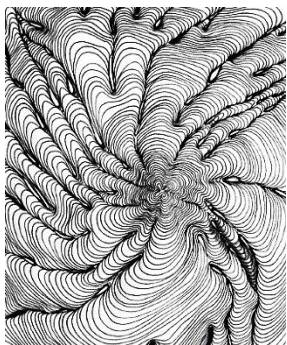
604, Bizáncban is, működött) az oltárhoz a katolikus mise részeihez dei...) illő *gregorián* szövegek. (Libellus gyűjtemény) Ám... Isten

még a Così fan tutte-n (Mozart) is átviláglik. Az ISTEN KIFEJEZŐDÉSE A SZÉP/ RENDEZETT. A bennünk levő szép részecske ismeri fel az Eredendő szépet.... Keleten a számadí: a tudat menedéke. A számadí: a helyes felfogás. Nálunk a nyugati kultúrkörben; **com**-prehend. Összefogottság = tantra. Nem szétesés. A Tudat magasabb Foka. Con – össze, összefog, együvé tesz, prendere/prehendre (spanyol, olasz, francia -a latinból), *meograd*, tart, felfog, *összefogja* [a sokféleségben megtartja] a lényegét. *Azt a forrást keressük*, ami Vivaldi, Bach, Mozart, Liszt *mögött van*, és *ugyan az*: ezt keressük. Ha ez isten, vagy az, ami isteni, akkor ezt *ésszel nem* tudjuk felfogni. Ezért a lét megértése intuitív és művészi. A léte kiárad, majd önmagába tér vissza, ahogy a szív dobog, s ahogy a vérkeringés a vénákon majd ismét a szívbe (kör, mag, közép) tér vissza.

Mi tévesen, és súlyosan azonosulunk a jelenségvilággal. Mintha csak az lenne. A nyugati ember számára ismeretlen a teljes összefogottság, eggyé válás, a *samadhi*. A számadí katarziséban minden egy(séges): léttudat. *A létezés megismerni, már maga a létezés* –Dionüsziosz Areopagites (skolasztika, filozófus). Legyen az Kelet-i, vagy Nyugat-i lelki gyakorlat, meditáció! Megismerni és létezni, ugyan az –Parmenidész. Mert a gondolkodás is maga a létezés *egyik aktivitása*. De... a buddhista / hinduista: *a-szinthjá* pont azt fejezi ki, az: élmény/ a megpillantott valóság, ami: *leírhatatlan*. Ez újra behozza a nyugati kultúrába, hogy ésszel sem minden leírható. A szanszkrit Samadhi szó szerint: összpontosítást jelent, de ezt rendre rosszul fordítják. Többet jelent, ha nem összpontosítunk valamin, hanem, *mi magunk vagyunk: össze-fogottak!!!* (A magyar: össze-szedett.) A samadni jobb fordítása: *összeszedettség*. *EGYBEN-TARTOTT* –javaslom én, éhező filozófus. Nagy különbség. A buddhizmusban a meditáció, s ami UGYAN AZ, a kereszténységben a *lelki gyakorlatok* vezethetnek el az összefogottsághoz, a mindennapok Egy-ségélményhez: túl jón, és gonoszon (Nietzsche), túl a polarításokon!

A katharizs bizony létélmény, *egzisztenciális élmény*, így túl van minden elmondhatón. Túl van lélektanon. Elmekórtanon, ízlésen, de még ezeréven is túl. S akkor jönnek a képek, és a zene... amiről beszélni nem lehet, arra már csak utalni vagyunk képesek. Amiként isten önmozgó, a játék, az isteni játék (Lilá) is önmozgó, s öröme révén öncélú, autotelikus (auto+telosz) is. Ahogy a *kék bőrű* Krisna (és a KRS szótő, ami a krisztosz [felkent] indogermán *eredete azonos*) öncélúan fuvolázik, s játszik a kísértő leányokkal, a gópikkal... A németben a Spiel (játék) őseredeti jelentése: tánc! A művész tehát nem mániás, hanem inkább ön-feledt, avagy: ön-kívül-eti (*alienatio*) állapotban közvetítő. A menny tolmácsa. Amíg alkot, ha csupán; ön-maga maradna, akkor csakis önmagát adná pusztán, s nem az emberen túlit hozná közénk. A szakrális zene mindig *archaizál*, az alkotó egyéni istenélményét az archaizálással (pl. modális harmóniák, régi formák, motetta, fúga) köti a múlthoz-kezdethez. Haydn miséiben *archaizált* 'mint ahogy régen volt' fordulatok vannak, amit Mozart hallott, és pl. a terchiányos, vagy plagális akkord fordulatokban maga is alkalmazott.

A mondás igaz: a művészet játék. Csakhogy; valaha szakrális, **isteni játék** (Lilá) volt. E játék több mint, *delectio* (szórakozás). Spiel, Tánc mint, ritmus, mozgás, zene, tér egysége. Elemei elválaszthatatlanok a táncról, a zenéről s magáról a táncolóról is. A szakrális zene (vagy kép) attól is szakrális, hogy benne a *világegyetem mintái* (is) megvannak. A Tánc Istene, Siva Nataradja dobokon játszik; ezek alapritmusa a *ksaná-k*. A fizikában: az ürességből folyton előbukkanó ún. virtuális részecskék egyből polárisak; ellentétes töltésűek s azonnal meg is semmisítik egymást –energiakisugárzás, rezgések közben. Ez olyan, mint a pezsgőben lüktető és szétpukkanó buborékok. A mai fizikában a leptonnak nevezett elektronok, neutrínók, mezonok (nincs igazi szerkezetük, még ha a mezonok két kvarkból állnak is) a valódi a-tomoszok: oszthatatlan-ok. Mert nem törhetők további összetevőkre. Perdületük (spínjük): 0,1,2,3, etc.; pitagorászi húrarányok (=) zeneiek. A neutrínók, a mezonok: *táncoló energiák*. Lüktetések (*pulsus*). A századelő; *de Schitter* –féle, felfúvódó, majd összehúzódó univerzum modelljét, már Krisztus előtt 2600 éve tudták (!) India bölcseletében (hinduizmus). Siva kinyitja a szemét (= a tudat felébred s kiterjed az anyagi univerzumban, tanuljuk meg a metaforikus nyelvet) s az univerzum megjelenik. Isten (kereszténység, gnózis) kileheli lélegzetét, s a világ megjelenik. Siva becsukja a szemét, a s a világ összeomlik. Siva nem csinál semmit, csak szemléli a dolgok milliányi játékát. Az univerzum táncoló mintázatait. A kaleidoszkóp épp olyan, mint az újra megszülető univerzumok végtelene: mindig hasonló, de sosem ugyan olyan. Az anyag, illúzió (m tömeg = $m \cdot c^2$ a tömeg és a fénysebesség négyzetének szorzata, ahogy Einstein megfogalmazta), az anyag: az *energiák változatos összeállása*. Egy univerzum életideje/ periódus ideje: a *kalpa*, a nyugati kultúrában az: eonok. Egy kalpa az (akármelyik kultúrkörben interpretált) isten [kezdet] kilégzésének és belégzésének ideje $\sim 10^{16300000000000000000}$ év. Senkit ne zavarjon, hogy az isten hol a szemét nyitja ki (tudatosság, fénysugár) vagy épp kilehel (önmaga kiterjesztése, expanzió). A lényeg itt a kitáguló (emanáció, diasztolé –a szív elernyedése) és összehúzódó (szüsztolé –a szív összehúzódása) univerzum. Tehát soha-vége-nincs periódusról (zene) van szó. Tánc. Súlytalan (arzis) lábemelés, majd tézis (súly, a lábfejre érkező test). Azután *pausa* (mozdulatlanság, nem pusztán szünet!!). A fizikus, H. L. Thomas már 1927-ben rámutatott: az atommag körül rezgő-forgó elektron forgástengelye (spín) egy keringés után már más irányba fog mutatni (precesszió). Ahogy a földünk tengelye is így precesszál. Siva Nataradja, Brahman világa: minden „ízében-porcikájában” táncol. *Semmi nem marad egy helyben* –ez az „evolúció”, a *kimozdulás kódja?*

A fentiek azért fontosak, hogy megértsük, hogy a **zenében univerzális, kozmológiai jelenségek vannak**, ezért **elemibb** minden más művészetnél. Az **univerzum sajátos mintázatai** a legalapvetőbb és legfontosabb mintázatok, amik: *zeneiek*. A részecskék (pl. a hadronok), elektronok gerjesztettsége épp olyan felhangsor (sorozat) mint a zenei húr. Az elektronok nem keringenek, hanem *rezegnek* az atommag körül! **A Zenei mintázatokban sok az univerzális (Li) minta.**

(Ábra: tipikus Li minta. Fakéreg, erezet, pókháló... És minden nagyításában, vagy kicsire metszés utáni nagyításban ugyan azt adja ki; rekurzív, önhasonló) Épp ezért is van gond, az idő kifejezéssel mert, ahogy ugyanazon folyó több sebességben is folyik áramlataiban, az idő sem egyirányban, egy sebességgel folyik, ill. az idő csak segédfogalom. Az idő: a kölcsönhatások, hatások (harmóniák) terjedése. **A kvantumfizika, a kozmológia és a zene = felismert rend.** Ami egy sajátos fizikai, ám egyben spirituális ismeretegységet alkot. Ez az ismeretelmélet átélhető. Ahogy Luther mondta vala, isten nem fogható fel, de megérezhető. A magasművészet zenéje ilyen, nem muszáj elemezni, nem is elég ésszel felfogni, de vele az Univerzum végtelene érezhető meg. A Zen (Japánban, Kínában: Csan) mondások rendre *kizökkentik* az embert a hétköznapi tudatállapotból, mert a gondolatokon és szavakon túlira akar utalni. Egy ilyen mondás szerint: *istent: gondolkodás nélkül meg nem értheted, istent gondolkodással meg nem értheted. Ahogy maga a zene is túl van észbelin, minden kognitív (gondolati) megközelítésen. Túl pszichológián, túl akusztikán. Amiként isten is túl van... minden jelenlegi tudatállapotunkon. Mi az anyagba és az egonkba zárt, no és a nyelvünkbe zárt létezők maradtunk.* Kelet bölcsességére is szükségünk van, a nagy látószög okán. Aki a Világra nyitott akar lenni, nem zárhatja ki azt. Aki lemond a szintetizált bölcsességről, az csak a maga világában marad. Elveszíti a világot s megértését.

Szerény munkám *periodikus*. Egy témát jár körül. Mint ahogy a keleti gondolkodásmód is: inkább csak *köröz a tárgya körül*. Így *több aspektusban* is benyomásokat szerezve arról. *Divergens* gondolkodásmóddal öleltem fel jelen munkám tárgyát –s ez már maga is zenei (rondótéma, az egyes tárgykörök: modulációk). Az atomi világot a ritmus, a mozgás, a változás jellemzi. Egy szék = folyamat (részecskéinek dinamikus mintázatait tekintve). Egy fa = randevú, a szél, a nap, a víz, a talaj (etc.) találkozása. Azaz: részeinek harmóniája.

Kezdeti kiáramlás

Az *ezer tünemény világa*

Divida tragoedia¹⁵

A létezők sokfélesége

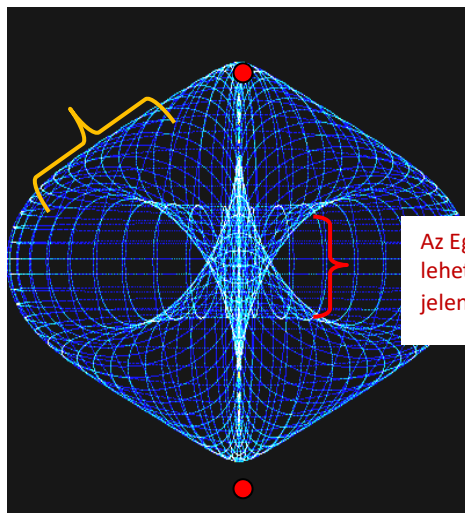
ÉS az elválasztottság illúziója

A polaritás világa

Minden Egy, unio mystica

Anapauszisz, megnyugvás

nirvána

Az Egy megértésének
lehetősége a
jelenségvilágban Samadhi

Világperiódus: Kalpa:

10¹⁶3000000000000000000
év

I R O D A L O M :

Kiss Sándor: Újszövetségi Görög–Magyar szómagyarázat
Refomátus zsinati iroda, Budapest, 1983

Viktor Bicskov: Bizánci Esztétika
Gondolat kiadó, 1988 Budapest

Dr.Kelemen Imre EKFT Eger
Jegyzet, A Középkori Zene

Tan Kapuja Főiskola
-Farkas Lőrinc, 1994: Upanisádok (Imák titkos tanításai)

McAdams, S. & Giordano, B L (2009) The perception of musical timbre
Hallam, S. I., Cross & Thaut: The Oxford Handbook of Music Psychology
Oxford University Press 72-80.

Károli Gáspár Biblia-fordítása
Bhagavad-Gita
Harmadik kiadás, 2016 Bhaktivedanta Hittudományi Főiskola HU Bp.

¹⁵ Az istentől való, az Eredetről való elszakadás, leválás drámája